بۆچی ئەمریکا پشتیوانی لە ئیسرائیل دەکات دژی ئێران.. شێرکۆ کرمانج

ئەوەی لێرە دەیخوێننەوە، دید و تێگەیشتن و پێشبینیکردنی من نییە بە پۆڵەسی (واتە: هەڵوێست و کردە و ستراتیجییەکانی) ئەمریکا بەرانبەر بە ئێران، بەڵکوو ئەمە دیدی کەسی دووەمە لە ئیدارەی ئەمریکا، ئەنتنی بلینکن، وەزیری دەرەوەی ئەمریکا، کە لە بابەتێکی دوورودرێژدا بەناونیشانی “ستراتیجییەتی نوێبوونەوەی ئەمریکا: دووبارە بنیاتنانەوەی سەرکردایەتیی بۆ جیهانێکی نوێ” (America’s Strategy of Renewal: Rebuilding Leadership for a New World) نووسیویەتی، کە لە گۆڤاری فۆرین ئەفێرس (Foreign Affairs) لە یەکی ئۆکتۆبەر بڵاوی کردۆتەوە. لەبەر گرنگی بابەتەکە من بە چاکم زانی کە ئەو بڕگانەی پەیوەندیان بە ئێران-ەوە هەیە بکەم بە کوردی، بەڵام هەوڵمداوە کە تەرجومەی حەرفی نەکەم تاوەکوو خوێنەر باشتر لە بابەت و چەمکەکان و پەیامەکانی نێو ڕستەکان بگات. لە کۆتایشدا خوێندنەوەیەکم بۆ تێگەیشتن و پەیامەکانی بلینکن کردووە لە چەند بڕگەیەکدا.

بلینکن بابەتەکە بەوە دەست پێ دەکات کە ماوەیەکە کێبەرکێیەکی توند بۆ دووبارە-پێناسەکردنەوەی جیهان لە ئارادایە، بەتایبەتی لە پەیوەند بە سیستەمی جیهانی و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان. ژمارەیەکی کەم لە وڵاتان، لەوانە ڕووسیا، بە هاوکاری ئێران و کۆریای باکوور، لەگەڵ چین، بڕیاریان داوە دەستکاری بنەما بنەڕەتییەکانی سیستەمی نێودەوڵەتی بکەن. لە کاتێکدا شێوازی حوکمڕانی و ئایدیۆلۆجیا و بەرژەوەندی و تواناکانی ئەم وڵاتانە لە یەکدی جیاوازن، بەڵام لەوەدا هاوبەشن کە هەر چواریان دەیانەوێت دەسەڵاتێکی خۆسەپێن لە ناوخۆی وڵاتەکانیاندا بسەپێنن و لە کایە نێودەوڵەتیی و ئیقلیمییەکانیشدا کاریگەرییان هەبێت و دەستێوەردان بکەن. هەموویان بەسەریەکەوە دەیانەوێت ناکۆکییە نێودەوڵەتییەکان لەسەر خاک بەزۆرەملێ یان هێز چارەسەر بکەن و توانا ئابووری و وزەییەکانیان وەک چەکێک بەکاربێنن لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەریان و جیهاندا.

بلینکن لەوە زیاتر دەچێتە ناو جەوهەری بابەتەکە و ڕاشکاوانە دەڵێت، ئەم وڵاتانە (ڕووسیا، چین، ئێران و کۆریای باکوور)

هەموویان هەوڵدەدەن بناغەکانی هێزی ئەمریکا لە جیهاندا بنکۆڵ بکەن و لەناوی ببەن، کە خۆی لەم بوارانەدا دەبینێتەوە: باڵادەستی سەربازی و تەکنەلۆجی، باڵادەستی دۆلار، تۆڕی بێهاوتای هاوپەیمانی و هاوبەشیی لەسەرتاسەری جیهان. لە کاتێکدا ئەم وڵاتانە بە ئاشکرا وەک میحوەرێک خۆیان پێناسە نەکردووە بەڵام کار و کردەوەکانیان وەک میحوەرێک نیشانیان دەدات. بۆیە، واچاکە بەو شێوەیش مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت. ئەم قسەیەی بلینکن زۆر مانا، بەتایبەتی بەرانبەر ئێران، لە خۆی حەشار داوە. بەکورتی بەو مانایە دێت، کە ئەو پشتیوانیانەی کە ئەمریکا لە ئیسرائیل-ی دەکات دەگەڕێتەوە بۆ بە بەشێکبوونی ئێران لەم میحوەرە، لە کۆتاییدا دەگەڕێینەوە سەر ئەم خاڵە.
ئینجا، بلینکن هەندێک هەڵوێست و کردار و ستراتیجی ئەمریکا دەخاتەڕوو بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەم میحوەرە و دەڵێت، کاتێک سەرەک جۆ بایدن و جێگرەکەی کامالا هاریس هاتنە سەر حوکم لە ٢٠٢١ دا، ئەم وڵاتانە بە خێستی بەشێوەیەکی شەڕانگێزانە بەگژ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا-دا چووبوونەوە. ئەم وڵاتانە پێیان وابوو کە ئەمریکا لە ناوخۆدا لە ململانێ و پاشەکشە و گۆڕانەوەدایە و لەگەڵ دەستەکانی لە دەرەوەی وڵات هاوکار و هاوبەشی نەماوە، یان کەم بوونەتەوە. ئەوان لەسەردەمی دۆناڵد ترەمپ ئەمریکییەکانیان دەبینی کە باوەڕیان بە حکومەت و دەزگاکانی لەق بووە و دیموکراسیی ئەمریکییش تووشی جەمسەرگیریی بووە و بەرەو ئاقارەکانی ئیفلیج بوون هەنگاوی ناوە. هاوکات ئەو وڵاتانە دەیان بینی کە ئەمریکا خەریکە هەر خۆی ئەو دامەزراوانە بنکۆڵ بکات کە خۆی لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتیی (وەک نەتەوە یەکگرتووەکان و ناتۆ) دایمەزراندوون.

بەگوێرەی تێگەیشتنەکانی بلینکن، جۆ بایدن و کامالا هاریس لەگەڵ هاتنە سەر کاریان، ستراتیجییەتی نوێبوونەوەیان (strategy of renewal) پەیڕەو کردووە، بەوەی کە هەوڵی بردنەپێشی توانای کێبەرکێی ئەمریکایان لە بوارەکانی ئابووری و تەکنەلۆجی، هتد، لەگەڵ ئەوانی دی بردەپێش. هاوکات، لە ناوخۆدا ئەم هەوڵانەیان هاوجووت کرد لەگەڵ هەڵمەتێکی دیپلۆماسی چڕ بۆ بوژاندنەوەی هاوپەیمانیی و شەراکەتەکانی ئەمریکا لە دەرەوەی وڵات. بەم پێیە، ئەم ستراتیجە دوو ستوونییە، باشترین ڕێگە بوو بۆ پووچەڵکردنەوەی ئەو گریمانەیەی کە دەیگوت توانا ئابووری و سەربازیی و تەکنەلۆجییەکانی ئەمریکا لە داکشاندایە، یان ئەوەی ناویان نابوو، ئەمریکا گلۆرەی بەرەو لێژییە. ئەم گریمانانە مەترسیدار بوون چونکە وای لەو وڵاتانە کردبوو کە بەردەوام بن لە تێکدانی سیستەمی

جیهانی ئازاد و کراوە و سەقامگیر و ئاوەدان، کە ئەمریکا بە بازووی خۆی دایمەزراندبوو. سیستەمێک کە بەشێکی زۆری وڵاتانی دیکەی دنیا بەدوایدا دەگەڕان و دەیانویست لەژێر سێبەریدا بحەسێنەوە. ئەو سیستەمە جیهانییەی کە ئەمریکا حەفتا ساڵێکە دایمەزراندووە و بەرگری لێدەکات، لە دیدی بلینکن، جیهانێکە کە وڵاتان ئازادن لە هەڵبژاردنی ڕێگا و هاوبەشەکانی خۆیان؛ ئابوورییەکەی بنەمای لەسەر کێبڕکێیەکی دادپەروەرانە و کراوە و ڕوون داناوە، دەرفەتی یەکسان بۆ هەمووان دەڕەخسێنێت. جیهانێک کە تەکنەلۆجیا، مرۆڤەکان بەهێز دەکات و پێشکەوتنی مرۆڤ خێراتر دەکات. جیهانێک کە بنەمای لەسەر یاسا نێودەوڵەتییەکان، لەوانەش جاڕنامەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان، دانابێت و ماف و بەها گەردوونییەکانی مرۆڤ ڕێزیان لێ بگیرێت. جیهانێک کە بتوانێت پەرە بسەنێت بە ڕەنگدانەوەی واقیعی نوێ، ڕێگە و دەنگ بدات بە دیدگا و یاریزانە تازە پێگەیشتووەکان و ڕووبەڕووبوونەوەی ئاستەنگە هاوبەشەکانی ئێستا و داهاتووی مرۆڤایەتی.

ستراتیجی ئیدارەی بایدن، کە بلینکن دەیخاتەڕوو، ئەمریکای خستۆتە پێگەیەکی جیۆپۆلەتیکی زۆر بەهێزتر لە چاو چوار ساڵ لەمەوبەر، بەڵام کارەکانمان تەواو نەبوون. ئەمریکا دەبێت خۆڕاگری خۆی لە سەرانسەری جیهاندا بپارێزێت بۆ ئەوەی گریمانەکانی ئەو وڵاتانەی کە دژی ئێمەن لەرزۆک بکەین. دەبێت ئێمە خۆمان ئامادە بکەین بە ئەوەی ئەو وڵاتانە نەتوانن هاوکاری لەگەڵ یەکتر قووڵتر بکەنەوە و ئەو بۆشاییانە پڕبکەنەوە کە پێشووتر دروست ببوون. دەبێت ئەمریکا پابەندبوونی خۆی بە دەستەکانی و هاوڕێکانی و شەریکەکانی نیشان بدات. دەشبێت بەردەوام بێت لە بەدەستهێنانی متمانەی گەلی ئەمریکا بە هێز و ئامانج و بەهای سەرکردایەتی دیسپلینکراوی ئەمریکا لە جیهاندا.

لە پەیوەند بە ئێران، بلینکن دەڵێت، ئێمە بەر چاومان ڕوونە و فشاری دیپلۆماسیمان زیاد کردووە، هەم لەسەر ئێران هەم لەسەر کۆریای باکوور. هاوکات، پێگەی سوپای ئەمریکامان بەهێزتر کردووە بۆ ڕێگریکردن و سنووردارکردنی تاران و پیۆنگیانگ. لە دیدی ئیدارەی بایدن-ەوە، دەرچوونی تاکلایەنە و چەواشکارانەی دۆناڵد ترەمپ لە ڕێککەوتنی ئەتۆمی ئێران (پێنج + یەک)، بەرنامەی ئەتۆمی ئێرانی لە زیندان ڕزگار کرد و ئاسایشی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی، بۆ نموونە، ئیسرائیلی خستەتە مەترسییەوە. ئێمە بە ئێران-مان نیشان دا کە ڕێگایەک هەیە بۆ گەڕانەوە بۆ ڕێککەوتنەکە و پابەندبوون پێی. لە هەمان کاتدا، گەمارۆیەکی بەهێزمان خستبووە سەر ئێران بەشێوەیەک کە هەرگیز ڕێگە بە تاران نەدات چەکی ئەتۆمی

بەدەست بێنێت. ئێمە ئامادەیی خۆمان بۆ بەشداریکردن لە گفتوگۆی ڕاستەوخۆ لەگەڵ کۆریای باکووریش بە ڕوونی ڕاگەیاند، بەڵام هەردوولا، کۆریای باکوور و ئێران، دەبێت ئەوە چاک بزانن کە ئێمە ملکەچی پێشمەرجەکانی ئەوان نابین.

لە ماوەی دوو ساڵی ڕابردووشدا، ئەمریکییەکان ئەوەیان بۆ ڕوون بۆتەوە کە تا فلادیمێر پوتین، سەرۆکی ڕووسیا، تا زیاتر فشاری شەڕەکەی کەوتبێتە سەر، ئەوا زیاتر پشتی بە پشتیوانی و کۆمەکی ئێران و کۆریای باکوور و چین بەستووە بۆ درێژەدان بە شەڕەکە. بۆ نموونە، کۆریای باکوور باری یەک شەمەندەفەری گەورە چەک و تەقەمەنی لەم ماوەیەدا گەیاندە ڕووسیا، کە تێیدا ملیۆنان گوللەی تۆپخانە و چەندان مووشەکی بالیستیکی تێدابوو. ئەمانە بەزەقی پێشێلکردنی ڕاستەوخۆی چەندین بڕیارنامەی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکانن. بەهەمان شێوە، ئێران کارگەیەکی فڕۆکەی بێفڕۆکەوانی لە ڕووسیا دروست کردووە و سەدان مووشەکی بالیستیکیشی بۆ مۆسکۆ ناردووە. لەپاڵ ئەمانە، کۆمپانیا چینییەکان ئامێر و مایکرۆ ئەلیکترۆنیاتەکان (چیپەکانیان) بۆ ڕووسەکان بەردەست کردووە، کە لە پیشەسازی سەربازیی و چەکدا بەکاردێن.

لەگەڵ زیادبوونی پشتیوانییەکانی چین و ئێران و کۆریای باکوور بۆ ڕووسیا، یارمەتییەکانی مۆسکۆ-ش بۆ ئەو سێ وڵاتەی هەڵکشا، بەتایبەتی لە بواری دابینکردنی تەکنۆلۆجیای پێشکەوتووی سەربازی و چەک. ئەمەش لە ئێستادا هەڕەشەیەکی زەقی دروستکردووە بۆ سەر ژاپۆن و کۆریای باشوور. بۆ نموونە، پوتین و کیم جۆنگ ئون پەیماننامەیەکی سەردەمی جەنگی سارد-یان زیندووکردەوە، کە بەڵێنییان تازە کردەوە یارمەتی سەربازی یەکدی بدەن ئەگەر هەریەکێکیان بچێتە شەڕەوە.

هاوکات، ڕووسیا پشتیوانی سەربازی و تەکنیکی بۆ ئێران زیاد کردووە و دانوستانەکانی بۆ هاوپەیمانییەکی ستراتیجی لەگەڵ ئەو وڵاتە خێراتر کردووە. ڕووسیا ئەمەی لەکاتێکدا کردووە کە دەزانێت تاران بەردەوامە لە پڕچەککردن و ڕاهێنان و پارەدارکردنی ئەو پرۆکسیانەی ک□ ه□□رشی تیرۆریستیی دەکەنە سەر کارمەندان و سەربازانی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لە گەرو□ کەشتیوانییە نێودەوڵەتییەکان لە دەریای سوور. هاوکارییەکانی ڕووسیا و چین لە هەموو دۆمەینەکاندا فراوانتر بووە و هەردوو وڵات مانۆڕی سەربازیی شەڕانگ□□ز و بەرفراوانیان ئەنجامداوە، لەنێویاندا لە دەریای باشووری چین و جەمسەری باکوور. هەموو ئەوانە ئەمریکای تەواو نیگەران و توڕە کردووە، بە قسەی بلینکن.

چین، ڕووسیا، ئێران و کۆریای باکوور مێژوویەکی ئاڵۆز و

بەرژەوەندی جیاوازیان هەیە، هاوپەیمانییەکەیان بە هیچ شێوەیەک خۆی لە شانی هاوپەیمانییە باڵابەرز و درێژخایەنەکانی ئەمریکا نادات. پشت پەردەی بانگەشە گەورەکانیان بۆ دۆستایەتی و پشتیوانیی پڕیەتی لە مامەڵەخوازیی و بەرژەوەندی تەسکیی کاتیی و کڕین و فرۆشتن کە بە تێپەڕبوونی کات ئەگەری هەڵوەشانەوەیان هەیە. ئەوە بە تایبەتی بۆ چین ڕاستە، کە تەندروستی ئابوورییەکەی لە ناوخۆ و هێزی لە دەرەوەی وڵات لە ئەگەری درێژدان بەو شەراکەتە کاتییانە لە مەترسیدایە. لەگەڵ ئەوەشدا، وەک بلینکن پێ داگری لەسەر دەکات، جۆرێک لە پابەندبوون لەنێوان هەر چوار وڵاتدا هەیە کە خۆی لە دژایەتی کردن و تەحەدای ئەمریکا و سیستەمی نێودەوڵەتییدا دەبینێتەوە. ئەوەش بەردەوامی داوە بە هاوکارییەکانیان، بە تایبەت کە دەبینن ئەمریکا و وڵاتانی دیکە بەرامبەریان وەستانەتەوە.

کاریگەرییە خراپەکانی ئەم هێزە دەستکاریخوازانە (revisionist powers) ئەوروپا و ئاسیای تێپەڕاندووە. لە ئەفریقا، ڕووسیا بریکار و بەکرێگیراوەکانی بەڕەڵا کردووە بە دەرهێنانی زێڕ و کانزا گرنگەکان و بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست و یارمەتیدانی ئەو کەسانەی کە هەوڵی ڕووخاندنی حکومەتە دیموکراسییەکان دەدەن. مۆسکۆ لەبری ئەوەی پشتگیری لە هەوڵە دیپلۆماسییەکان بکات بە کۆتاییهێنان بە شەڕ لە سودان، چەک بە هەردوو لایەنی شەڕکەر دەدات بۆ درێژکردنەوەی کوشت و کوشتار. ئەوەی ئەمریکای توڕە کردووە، وەک لە قسەکانی بلینکن دەردەکەون، ئێران هاوشان و هاوتای ڕووسیا، بەڵام لە ئەفریقا نا بەڵکو لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەوەیە کە بریکارەکانی تاران دۆخی نالەباری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیان قۆستەتەوە و ئاژاوەگێڕی لە هەموو شوێنێکدا دەکەن بە زیندووکردنەوەی ڕێگاکانی بازرگانی نایاسایی چەک لە ناوچەکە و گەورەکردنی ململانێکان لە چەندین وڵاتدا. لە لایەکی دیکەوە، پەکین چاوی لە شەڕانگێزییەکانی مۆسکۆ لە ئەفریقا نوقاندووە و لەلای خۆشیەوە وڵاتانی ئەو کیشوەرەی زیاتر و زیاتر خستەتە ژێر باری قەرزی ناپایەدارەوە، بەمەش ئابووری وڵاتانی ئەفریقای خستووەتە ژێر مەترسییەوە. بەهەمان شێوە، لە ئەمریکای باشوور، چین و ڕووسیا و ئێران پشتیوانی سەربازی و ئابووری و دیپلۆماسی پێشکەش بە حکومەتە تاکڕەوییەکەی نیکۆلاس مادۆرۆ لە ڤەنزوێلا دەکەن. ئەمەش وای لە مادۆرۆ کردووە کە ئەو قەناعەتەی لا دروست بێت کە ڕژێمەکەی لە ژێر فشاردا نییە، بۆیە دژایەتی ئەپۆزسیۆن دەکات.

کاریگەریی هێزە دەستکاریخوازەکان، چوار دەوڵەتەکە، لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست زەقتر و توندتر دەردەکەوێت. دە ساڵێک پێش ئێستا، ڕووسیا پشتگیری لە هەوڵەکانی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان

دەکرد بە سنووردارکردنی خواستە ئەتۆمییەکانی ئێران؛ بەڵام ئێستا ڕێک بە پێچەوانەوە، پشتیوانی لە بەرنامەی ئەتۆمی ئێران دەکات و کارە ئەتۆمییەکانی ئێرانی چالاکی کردەتەوە، هاوکات، کارئاسانی بۆ چالاکییە ناسەقامگیرییەکانی ئێران لە ناوچەکەدا دەکات. بێجگە لەمە، ڕووسیا چەندین ساڵ بوو دەست و هاوبەشێکی نزیکی ئیسرائیل بوو، بەڵام لە دوای هێرشەکەی حەماس لە ٧ی ئۆکتۆبەر بۆ سەر ئیسرائیل، لە جیاتی ئیدانەکردنی هێرشەکە، پوتین پەیوەندییەکانی لەگەڵ حەماس گەشە پێداوە. بە پێچەوانەوە، بلینکن دەڵێ کە ئەمە ماندوونەناسانە لەگەڵ هاوبەشەکانمان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەولاتریش کاردەکەین بۆ کۆتاییهێنان بە ململانێ و ئازارەکانی غەززە، بە دۆزینەوەی چارەسەرێکی دیپلۆماسی کە وا بکات ئیسرائیلییەکان و لوبنانییەکان بتوانن بە سەلامەتی لە هەردوو دیوی سنووردا بژین و ناوچەکە لە مەترسی شەڕێکی ناوچەیی و گەورەتر دوور بخەینەوە. لەوەش زیاتر، ئەمریکا دەیەوێت بەردەوام بێت لە کارکردن بۆ نزیکردنەوە و ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکان لە ناوچەکەدا، بەتایبەتی لە نێوان ئیسرائیل و سعودیە.
ئەم هەوڵانەی ئێمە و ئەوان یەکتربڕن. ئێمە پێمان وایە، بلینکن ڕێژە، بەبێ کۆتایی هاتنی شەڕی غەززە و ڕێگایەکی باوەڕپێکراو بۆ بەدەوڵەتبوونی فەلەستین کە ئاوات و خواستە ڕەواکانی فەلەستینییەکان و پێداویستییە ئەمنییەکانی ئیسرائیل دابین بکات، ئاساییکردنەوە و ئاشتی ناتوانێت بەرەو پێشەوە بچێت. بەڵام ئەگەر ئەم هەوڵانەی ئێمە سەربکەون، ئاشتی و ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکانی نێوان وڵاتانی عەرەب و ئیسرائیل بەرەوپێش بچێت. ئەوکات ئیسرائیل دەبێتە بەشێک لە ژێرخانی ئەمنی ناوچەکە و دەرفەتە ئابوورییەکان لە سەرانسەری ناوچەکەدا گەشە دەکەن و ئێران و بریکارەکانی گۆشەگیر و پەراوێز دەخرێن. سەرەتاکانی ئەم جۆرە پەیوەندییە چەند ساڵێک لە ڕێگەی پەیماننامەی ئەبراهام و ڕێککەوتنەکانی پێش ئەو بناغەیان دانرابوو. یەکێک لە دەرکەوتەکانی ئەم ڕاستییە هاوکارییەکانی وڵاتانی عەرەبی بوو لە مانگی نیسانی ئەم ساڵ کاتێک ئێران هێرشی مووشەکی کردە سەر ئیسرئیل، وڵاتانی عەرەبی بەشداربوون لە شکستپێهێنانی هێرشەکان.
لە کۆتاییدا، بلینکن دەڵێت، من وەک وەزیری دەرەوە سیاسەت (politic) ناکەم؛ بەڵکو من پۆڵەسی (policy) جێ بەجێ دەکەم. پۆڵەسی پەیوەندی بە بژاردنەکانەوە هەیە. هەر لە ڕۆژی یەکەمیشەوە بایدن و هاریس بژاردەیەکی ڕاستیان هەڵبژارد کە بنەمای لەسەر ئەوە دانابوو کە لە جیهانێکی پێکەبەکە و پڕتەنگژەدا، ئەمریکا ناتوانێت بە تەنیا بەسەر تەحەداکان و گرفتەکاندا سەرکەوێت، ئەمە ڕێک

پێچەوانەی دیدی ترەمپ بوو، کە گۆشەگیریی هەڵبژاردبوو. بۆیە، ئەمریکا پێی وایە، ئەگەر بیەوێت بەرژەوەندییەکان و ئاسایشی خۆی بپارێزێت و دەرفەت بە گەلەکەی بخوڵقێنێت، ئەوا دەبێت لەگەڵ ئەو کەس و لایەنانەدا بوەستێت کە پشکیان هەیە و حەز بە جیهانێکی ئازاد و کراوە و سەقامگیر و خۆشگوزەران دەکەن و بەگژ ئەو کەس و لایەنانەشدا بچێتەوە کە هەڕەشەن لەسەر ئەو جیهانە و سیستەمە نێودەوڵەتییەکەی.

بە خوێندنەوەی ئەم تێگەیشتن و دیدەی ئەمریکا، ئەمە باشتر لەوە دەگەین کە بۆچی، یەکەم، ئەمریکا بێدەنگە لە پەڕوباڵکردنی پرۆکسییەکانی ئێران لەلایەن ئیسرائیل-ەوە لە ساڵی ڕابردوودا، هەر لە لێدانی حەماس-ەوە بگرە تا دەگاتە هێرشەکانی بۆ سەر حیزبوڵا و باشووری لوبنان. دووەم، ئەمریکا وای دەبینێت کە ڕووسیا، لە دیدی ئەوان شەیتانە گەورەکە، مادام لە شەڕەکەدا گلاوە کە تا تەواو لاوازبوونی ناهێڵن لێی دەرباز بێت، بەمەش ئەمریکییەکان پێدەچێت خەمی ڕووسیا-یان بە تێوەگلانی لە شەڕ لە ئۆکرانیا لە کۆڵ خۆیان کردبێتەوە. ئەوەی دەمێنێتەوە کوریای باکوور-ە، کە ئێستا نیازیان نییە خۆیانی پێوە سەرقاڵ بکەن چونکە هەڕەشەیەکی جددی نییە لەسەر ئەمریکا ڕاستەوخۆ، جگە لەوەی جار جار دوو هاوپەیمانی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ئاسیا، ژاپۆن و کۆریای باشوور، ناڕەحەت دەکات بە تاقیکردنەوەی چەند مووشەکێک. لە پەیوەند بە چین-یش، بەخوێندنەوەی قسەکانی بلینکن، ئەوە ئەمریکا پێی وایە دەکرێت سیاسەتی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵیدا پەیڕەو بکات چونکە، ئەوان پێیانوایە کە بەرژەوەندییەکانی چین ئێجگار گەورەن لە بازرگانی لەگەڵ ئەمریکا و ڕۆژاوا، بۆیە دەکرێت چین بێتەوە هۆشی خۆی و لە ڕووسیا دووریش نەکەوێتەوە ئەوە وەک ئێستا پشتیوانی لێ نەکات.

بەڵام پرسە هەنووکەییەکە ئێران-ە کە دەبێت مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت. ئەمەش بە ئێران لە هەر سێ وڵاتەکەی دیکە ئاسانترە و هەنووکەییترە لەبەر دوو هۆکار: یەکەم، ئێران بێهێزترینی ئەو چوار دەوڵەتەیە بۆیە لە لێدانی لە هەمووان بێ گرفترە، هەم لەبەر ئەوەی وەک گوتم خاڵە لاوازەکەیە (the weakest link)، هەم لەبەر ئەوەی کە چەکی ئەتۆمی نییە. دووەم، بە لێدانی ئێران، ئەمریکا زۆر پێویستی بە خۆ سەرقاڵکردن نییە چونکە ئیسرائیل دەتوانێت ئەو کارەی بۆ بکات و هەرزان لەسەر ئەمریکا بوەستێت.

بۆیە من پێموایە کە ئەگەری لێدانی ئێران لەم ڕۆژانە زۆرە بەڵام نەک بە مەبەستی ڕووخانی ڕژێم وەک ئیسرائیل حەزدەکات بەڵکو بە لاوازترکردنی ڕژێمی ئێران لەلایەک و ڕێگریکردن لە بەدەستهێنانی چەکی ئەتۆمی ئەویش بە تەقاندنەوەی ڕیئەکتەرە ئەتۆمییەکانی، وەک

ئەوەی ئەمریکییەکان دەیانەوێت. ئەم دوو دیدە جیایە، دیدێک کە بنەماکەی لەسەر ڕووخانی ڕژێم داناوە، کە ستراتیجی ئیسرائیل-ە، لەگەڵ دیدی ئەمریکییەکان، کە لاوازترکردنی ئێران و نینۆککردن و پەڕوباڵکردنیەتی، هۆکاری هەرە سەرەکی دواخستنی لێدانی ئێران-ە لە چەند ساڵی ڕابردوودا. داخۆ کەی سازانێک لەسەر ئەم دوو دیدە دەکرێت ئەوە تەنیا کات پێمان دەڵێت، بەڵام من پێموایە زۆری پێناچێت، بەڵام دیدی کامیان زاڵ دەبێت ئەوەش مەعلوم نییە، بەڵام من پێموایە کە دیدی ئەمریکا ئەگەری زیاترە، وەلەو لەوانەیە زۆربەی کورد حەز بە سەرکەوتنی دیدی ئیسرائیل بکەن.

وەرگێڕان بە جنۆکە!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

ئەستەمترین بواری وەرگێڕان شیعر نییە، بەڵکو فەلسەفە و هزرە، چونکە ئەم بابەتانە، وێرای ئەوەی لە ڕووی نووسینەوە فۆڕمەکی قوڕس و ئاڵۆزیان هەیە، هاوکات هەموو هاو واتایەکیان لە زمانی کوردی نییە. بۆیە گەر سەرنج بدەین، دەبینین کە وەرگێڕە هەرە بە توانا و ئەزموونداریەکانی ئێمە ئەوەندەی کتێبی ئەدەبی، سیاسی و مێژوویی وەردەگێڕن، ناچن بەلای بابەتی هزرییەوە، چونکە بابەتە هزرییەکان لە ڕووی زمان، چەمك و زاراوەسازیی، بە ئاسانی وەرناگێڕدرێنە سەر زمانی کوردی و تەنانەت گەلێك زاراوەی هزری هەیە، تەنها بە زمانە ئۆرگیناڵەکەی خۆی مانا دەدات و ئەگەر بکرێتە کوردی یان زمانێکی دیکە، ئەو مانا ڕاستەقینەی ناگەیەنێت کە لە ڕووی فەرهەنگییەوە هەیەتی بۆ تایبەتیش لە زمانی ئینگلیزیدا. بۆیە دەبێ وشەکە وەکو خۆی بنووسرێتەوە، بۆ نموونە وەك زاراوەی (پراگماتیزم). لە کاتێکدا وەرگێڕە بە تواناو دیارەکانی ئێمە، زۆر بە کەمی خۆیان لە قەرەی وەرگێڕانی کتێبی هزری دەدەن، لە بەرانبەر ئەمەدا، گەنجێك کە تازە ڕووی لە هەندەران کردووەو دوو سێ ساڵێکە لە وڵاتێکدا گیرساوەتەوە، دەت کتێب لە زمانی هۆڵەندی، ئەڵمانی، دانمارکی وەردەگێڕێت، بە بێ ئەوەی لە ڕووی بابەت و ناوەڕۆکەوە، ئەو وەرگێڕانە نا هونەریی و بێ مانایانە، واتایەك بگەیەنێت، یاخود ناوەڕۆکی کتێبەکە ئاشنای خوێنەران بکات. من لێرەدا، نموونەی

کتێبێکی لەو شێوەیە دێنمەوە بە ناوی (مارکسیزم، ڕیتمەکان و شەقامەکان و شارەکان) کە (پێشرەو محەمەد) ناوەك وەریگێڕاوە.
ئەم کتێبە، بە زمانێك وەرگێڕدراوە، مەگەر بە ناو وەرگێڕ خۆی بزانێت چی وەرگێڕاوە و تێی بگات، وەك ئەوەی دەگوترێت ماڵی قەڵپ سەر بە ساحێبیەتی. ئەم بە ناو وەرگێڕە، لە لاپەڕە (53) ی کتێبەکەدا نووسیویەتی:
(پێدەچێت خەسڵەتی مێژوویی لە مەدیترانە زیاتر لە هەر شوێنێکی دیکە ماوەتەوە، ئەمە تەنزەکە لە ڤیفرە و ریگەلییە بە وشیارییەوە قسەیان لە سەر کردووە، وەك بەهێت دەسەڵاتێکی بەرهەڵستی سەرسەختانە خۆی لە ڕیتمە ژینکردووەکانی گۆڕانە و ڕێکخستن و ئۆرگانەنزەکردنی زەمەن ڕزگار دەکات، لە ناوچەی مەدیترانەدا، هەر جۆرە چوون یەکەتتیەك بێت دەکرێتەوە، لە درێژ ماوەدا فرەیی دەیباتەوە. ڕیتم شیکاریی کە لە سەر بنەمایەکی دروست دامەزرابێت، بە شێوەیەکی داهێنەرانە بە کار بهێنرێت، دەتوانێت بە باشی شیکردنەوە بە ئەم مەسەلەیە بکات) سەرەتا سەرنج لە هەردوو کرداری پێ دەچێت و ماوەتەوە بدەن! لە سادەترین پێناسەدا، ئەمە وەرگێڕان نییە، بەڵکو گاڵتەکردنە بە وەرگێڕان و شکاندنی شکۆی پیرۆزی زمانی کوردی و بەرهەمی هزری مارکسیزمە. جێگەی سەرنجە، وەرگێڕی هەر بە تواناکانی ئەمە بەرهەمی مارکسیزم وەرنەگێڕن، کەچی گەنجێك کە چوار پێنچ ساڵێکە لە ئەڵمانیا دەژیت، بوێری ئەوەی هەبێت وەرگێڕان بە ئەم بەرهەمانە، بەو زمانە نا هونەری و سەقەتە و ناشیرینە بە کوردی بکات، تەنها بە ئەوەی وەك وەرگێڕێك بناسرێت و بە داخەوە دەزگاکانی ئەمەش چونکە دەزانن بەرهەمی وەرگێڕدراو خوێنەری زۆرە، ئیدی لە پێناو بەرژەوەندی و دەسکەوتی ماددی خۆیان، سوود لەو کەلێنە دەبینن، چش لەوەی زمانی کوردی تێکدەچێت یان نا ! هەر پێیوەست بە وەرگێڕانی بابەتی هزری و فەلسەفی، نموونە بە کتێبێکی دیکە دێنینەوە. کە ئەویش کتێبی (ژیان هەمووی چارەسەرکردنی کێشەیە) کە (کارل پۆپەر) نووسیویەتی و بادینان محەمەد وەریگێڕاوە. هەر خوێنەرێك ئەو کتێبە بخوێنێتەوە، نازانێت پۆپەر دەیەوێت چی بڵێت؟ گرفتەکە ئەمە نییە، گرفتەکە ئەمەیە، تێناگەین باس و بابەتەکانی لەو کتێبەدا هەن بە زمانی کوردی مانای چی دەگەیەنن، چونکە ئەوەندە بە ناڕوونی و نا هونەرییانە وەرگێڕدراون. پێنجا لاپەڕەی سەرەتای ئەم کتێبە، وەك ئەوە وایە وەرگێڕانەکە بە جنۆکەکان بێت ! لێرەدا پەڕەگرافێك وەك نموونەی وەرگێڕدراوی ئەو کتێبە دێنینەوە کە ئەویش لە لاپەڕە (154) نووسیویەتی (لەوەش زیاتر تیۆری ڕەسەنەتی ئەندامە قورسەکان لە تەقینەوەکانی ئەستێرەکان، جۆری دووەمی جەبری پێش دانراو یان

سازانێکی پێشتر دامەزراو دادەهێنن چونکە بریتییە لەو جەختکردنەوەیەی کە پێی وایە هەز کەشکراوەکان وا دەردەکەوێت لە هەمووویان لاوازتر بێت و تا ئێستا پەیوەندی لەگەڵ هێزە ناوەکی و کارە موگناتیسیەکان نەبێتن لە ئەنجامی کەڵەکەبوونی زۆری هایدرۆجین دەتوانن زۆر بە هەز ین بە ئەوەی زاڵبن بە سەر لەك دوورکەوتنەوە کارەبایەکان وایان لە بکەن بە هەی چاڵاکی هێزە ناوەکییەکان بتوێنەوە) گومان دەکەم، وەرگێڕەکە خۆشی لەو وەرگێڕانە و ئەو پەڕەگرافە بگات، کە پێپەر باسی چی دەکات و مەبەستی چییە. وەرگێڕان بە ئەوەیە ئەو زمانەی بەی وەرگێڕدراوە، خوێنەرەکانی لە ناوەرۆك و گوتاری بابەتەکان بگەن. ڕەنگە خوێنەرانێك، ئەم تێنەگەیشتنەی ئێمە، بە ئاستی هوشیاریی و خوێنەوەی ئێمە بگەڕێننەوە، بەڵام گەر خۆیان کتێبەکان بخوێننەوە، دڵنیام بەچوونەکی دیکەیان دەبێت. چۆن دەبێت کەسێك کتێبی فەیلەسوفانی دنیا وەربگێڕێت، کە لە نێو خوێنەرەکانی نەتەوەکەی خۆشی وەك وەرگێڕ نەناسراوە و بەرهەمی نییە؟ ئەم گێڕەلاوژەیە لە هیچ وڵاتێکی دنیا هەیە ؟ زۆربەی ئەو وەرگێڕانەی لە زمانانی دیکەی جیهان بە کوردی دەکرێن، لە زمانی دووەم و سێیەمەوە دەکرێن، لە کاتێکدا وەرگێڕان ئەگەر لە زمانی یەکەمەوە نەبێت، نە برێفەکتە، نە جێی بڕوا، چونکە لەو کاتانەدا ئەگەری دەستکاری و گۆڕانکاریی هەیە و ئەمەش دەچێتە خانەی ناپاکی وەرگێڕانەوە. جێگەی داخە کە زۆربەی هەرە زۆری وەرگێڕەکانی ئێمە، لە ئاستی فەرهەنگی و نەتەوەیی و نیشتمانی، بەرهەمی نووسەرانی نەتەوەکەی خۆیانەوە هەست بەبەرپرسیاریەتی ناکەن و ڕۆڵی نەتەوەییانەی خۆیان وەك وەرگێڕ، لە ئاستی زمان و بەرهەمی نەتەوەیی خۆیان نابینن. ئەوان ئامادەن کتێبی نەناسراوترین نووسەری دنیا، بە ماناترین شیعر و ڕۆمان وەربگێڕنە سەر زمانی کوردی، بەڵام بای ئەوە ڕوحی خۆبەخشیان تێدا نییە، یەك شیعر و چیرۆك، یەك بابەتی فۆلکلۆری، مێژوو، حیکایەت و داستانێکی میللی کوردی وەربگێڕنە سەر زمانەکانی دیکەی دنیا. هیوا قادر بە تەنها، لە دەزگای جەمال عیرفان، تەنها لە ماوەی سێ ساڵدا، یانزە ڕۆمانی لە زمانی سویدی بە کوردی وەرگێڕاوە، هەر ئەو وەرگێڕە، لە دەزگای سەردەمیش هەر لەماوەی ئەو سێ ساڵەدا واتا (2021 _2024) چەندین ڕۆمانی لە زمانی سویدی وەرگێڕاون. ئەرك نەبێ با ئەو وەرگێڕە ناوی یەك نووسەری سویدیمان پێ بڵێت کە نەك یەك کتێب، بەڵکو یەك دێڕی نووسەرێکی کوردیشی لە ماوەی دە ساڵەی ڕابردوودا وەرگێڕابێت با ناوی دەزگایەکی چاپ و وەرگێڕێکی سویدیمان پێ بڵێت کە لە سوید لە ماوەی نەك سێ ساڵ، بەڵکو سی ساڵیش، پێنج کتێبی نووسەرێکی کوردی کردبێتە سویدی . ئایا بەرهەمی

نووسەرانی کورد شیاوی ئەوە نییە وەربگێردرێنە سەر زمانەکانی دیکەی دنیا ؟ ئەم گەڕەلاوژە و بێ بەرنامەییە لە کوێ هەیە؟ ئەمە لە هەر وڵاتێکی دنیا بێت، لێپرسینەوەی فەرهەنگی لەگەڵ وەرگێڕەکان دەکرێت و دەخرێنە بەردەم ئەو پرسیارەی کە تۆ چیت لە زمانی نەتەوەیی خۆت بۆ زمانەکانی دیکەی دنیا وەرگێڕاوە؟ چەند بەرهەمی نووسەران و ئەدەبی نەتەوەکەی خۆت بە دنیا ناساندووە ؟ چەند مێژوو، لاپەڕەی تێکۆشانی گەلەکەت، فەرهەنگ و زمانی نەتەوەکەت بە دنیا ناساندووە؟ مەگەر هیچ نەتەوەیەك لە دنیادا، بە قەد ئێمەی کورد پێویستیان بەوە هەیە بەرهەمەکانیان وەربگێردرێن؟!

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی هەولێر ژمارە (4147) لە 8/9/2024 بڵاوکراوەتەوە.

تاوانی نازییەکانی ئەڵمانیا لە رۆمانی شەترەنج دا.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

نۆڤلێتی شەترەنج یەکێکە لە کارە جوانەکانی رۆمانووس و نووسەری ناوداری نەمساوی شتێفان تسڤایگ، ئەم نۆڤلێتەی چ لە رووی شێواز و چ لە رووی ناوەڕۆکەوە، مایەی گرنگی پێدانی جیهانە. نووسەر هەوڵیداوە لە رێگەی نۆڤلێتێکی بچووکەوە، باسی گەورەترین تاوانی نازییەکان بکات کە دەرهەق بە گەلی جوو کردوویانە. دیارە زۆر باسی چەتەگەریی و بەربەرییەتی رژێمی ئەڵمانیا لە جەنگی دووەمی جیهانی کراوە، چۆن بە دڕندەترین شێوە پەلاماری گەلان و نەتەوەکانی ئەوروپایان داوە، بەڵام ئەم نۆڤلێتە باسی لایەنێکی تری ئەو تاوانانە دەکات و دیوێکی ناشیرین و دژە مرۆیی تری ئەم رژێمەمان پیشان دەدات.

ناوەڕۆکی نۆڤلێتەکە

میرکۆ چینتۆڤیج کوڕی بەلەوانێکی هەژارە، گوندەکەیان، گوندێکی دوورە دەستە لەسەر رووباری دانۆب لە یۆگۆسلاڤیای پێشوو. لە تەمەنی

12 ساڵیدا باوکی دەمرێت، دواتر قەشەی گوندەکە، ئەرکی بەخێوکردن و پەروەردەکردنی دەگرێتە ئەستۆ، میرکۆ خوێندکارێکی تەمبەڵ بوو، بۆیە بە ناچاری قەشەکە لە ماڵەوە هەوڵ دەدات فێری خوێندنی بکات. هەوڵی زۆری لەگەڵ دەدات تاوەکو پیت و ژمارەکانی فێر بکات، بەڵام بێسوودە، مێشکی کوڕەکە هیچ وەرناگرێت. راستە منداڵێکی ئارام و بێدەنگ بوو، بەڵام هەتا بڵێیت تەمبەڵ بوو، هەتاوەکو کارێکیان پێ نەکردایە، هیچی نەدەکرد، ئەمەش قەشەکەی نیگەران و خەمبار کردووە. هەمووکاتێک قەشەکە لەگەڵ هاوڕێیەکی شەوانە یاریی شەترەنج دەکەن، میرکۆش بەبێ دەنگی بە دیاریانەوە دادەنیشێت.

شەوێکیان قەشەکە لەگەڵ هاوڕێکەیدا یاری دەکەن، لەپڕ بۆ مەراسیمی مەرگی ژنێک بانگدەکرێت، هاوڕێکەی خەریکە بڕوات، بەڵام سەیری میرکۆ دەکات، بەو پ□□□ی جدیەتەوە سەیری شەترەنجەکە دەکات، ئەویش پێیدەڵێت، دەزانیت یاری بکەیت؟ ئەویش سەری بۆدەلەقێنێت. دواتر کە یاری دەکەن، بەرچووی میرکۆ دەردەکەوێت. ئەمەش دەبێتە موژدەیەکی گەورە بۆ ژیانی ئەم مێردمنداڵە، ئیتر قەشەکە کە دەگەڕێتەوە، باسی زیرەکی میرکۆ، بۆ هاوڕێکەی دەکات. دواتر دەیبەن بۆ شارۆچکەکە و لەوێ لەگەڵ کۆمەڵێک یاریزانی بەهێزی شارۆچکەکە یاری دەکات و لە هەموویان دەبا تەوە، لێرەشەوە ئیتر بەرچووی ئەم مێردمنداڵە دەردەکەوێت و لە ماوەیەکی ئێجگار کورتدا ناوبانگی هەموو یۆگۆسلاڤیا و دواتری جیهانیش دەگرێتەوەو دەبێتە بەهێزترین و بەناوبانگترین یاریزانی شەترەج لە هەموو جیهاندا.

هەتاوەکو شەوێکیان لەسەر کەشتیەک کە لە نیویۆرکەوە بەرەو بۆینس ئایریس دەڕوات، کۆمەڵێک کەس دەناسێت و یارییان لەگەڵدا دەکات، یەکێکیش لەوانە: بەڕێز «ب» کە خەڵکی قییەننایە و پارێزەرێکە، لە بنەماڵەیەکی ناوداری جووی نەمساوییە، بەڵام بە داگیرکردنی نەمسا لەلایەن ئەڵمانیاوە، ئیتر ژیانی ئەم پارێزەرە گەنجە دەبێتە دۆزەخ و دەستگیر دەکرێت.

لە زاری بەڕێز «ب» ەوە دەڵێت:

«من لەگەڵ کۆمەڵێکی دیکە نەبووم کە تۆڵە لە جەستە و رۆحیان دەکرایەوە، بەڵکو لەگەڵ کۆمەڵێکی دیکە بوو، ئەو گرووپەی نازیەکان چاویان لە دەره□ننانی پارەو زانیاریی گرنگ بوو لێیان. بڕوانە
لاپەڕە 52

ئەم پارێزەرەو کۆمەڵێک کەسی تر لە دوو ژووری میوانخانەی

میترەپەل، کە گەورەترین میوانخانەی ڤییەنا بوو، دەستگیر دەکرێن.

لەوێ بە ماوەیەکی زۆر بەڕێز«ب» بەتەنها دەخرێتە زیندانێکی ئینفرادییەوە، ئیتر بە تەواوەتی ژیانی ڕۆژەکیان کاتێک دەچێت بە ژووری لێکۆڵینەوە، دەتوانێت کتێبێک بدزێت کە ئەویش کتێبی «فەربوونی شەترەنج»ە. ئیتر ئەم کتێبە ژیانی لەو بەدەنگی و بێشایێ ڕزگار دەکات و دەستدەکات بە یاریکردن لەگەڵ خۆی. پاشماوەیەک هەندێ یاری لەگەڵ خۆی دەکات، تووشی حاڵەتێکی دەروونی خراپ دەبێت و دەبرێت بۆ نەخۆشخانە. لەوێ پزیشکێکی باش، دەتوانێت لە چنگی نازییەکان ڕزگاری بکات. پاشان شەوەکیان لەسەر کەشتییەکە ئەو کەسانە دەناسێت، لەگەڵ میرکۆ دەکەونە یاریکردن. بەڵام بەهۆی باری خراپی دەروونییەوە، یارییەکە بە میرکۆ دەدۆڕێنێت، ئەمەش کۆتایی نۆڤلێتەکەیە.

بابەتە گرنگەکانی ناو ڕۆمانەکە

ئەم ڕۆمانە باسی کۆمەڵێک بابەتی گرنگ دەکات لە پێش هەموویانەوە:
(چەتەگەریی و دڕندەیی ڕژێمی نازی ئەڵمانیا، شێوازی کوشتن و ئازاردانی خەڵکی بەتاوان بەتایبەتی جوولەکان.) بەڵام لە هەموویان گرنگتر باسی « شەترەنج، زیندانی ئینفرادی» پانتایی گەورەی ڕۆمانەکە پێکدەهێنن.

شەترەنج
هەر لە ناوی ڕۆمانەکەوە هەست بەوە دەکەین یاری» شەترەنج» پانتایی گەورە لەم ڕۆمانەدا داگیر دەکات، لە چەندین شوێندا، باسی شەترەنج و یاسا و ڕەساکانی ئەم یارییە گرنگە دەکات.

-شەترەنج تاکە یارییە بەسەر سنورەکانی چانسدا سەردەکەوێت و خەڵاتەکەی تەنیا دەبەخشێتە رادەی ژیری مرۆڤ، یان باشترە بڵێین بە جۆرێکی دیاریکرا و لە بەهرەو زیرەکی. بڕوانە لاپەڕە 23

شەترەنج تاکە یارییە کەسەر بە هەموو گەلان و هەموو سەردەمەکانە، کەس نازانێت ئەو خوداوەندە کێیە کە بەخشیویەتی بە جیهان. بڕوانە لاپەڕە 23

زیندانی ئینفرادی

لەپێنا شەترەنجدا، زیندان بەتایبەتی زیندانی ئینفرادی، پانتایی گەورە لەم ڕۆمانە داگیر دەکات، نووسەر زۆر شارەزاییانە

توانیویەتی وەسفێکی گشتگیری ئەو زیندانانە بکات، کە دەخرێنە زیندانی ئینفرادییەوە.

-هیچ شتێک نییە بیکەین، هیچ شتێک نییە سەیری بکەین، هیچ شتێک نییە گوێی لێ بگرین، جگە لە بۆشاییەکی سەرگێژکەر هیچ شتێک نییە لە دەوروبەرمان، بێووچان بە ژوورەکەدا دەسووڕاینەوە، بەردەوام لە بیرکردنەوەدا بووین. بڕوانە لاپەڕە 52

هیچ شتێک نەبوو ئەوەی هەبوو عەدەبم بوو لە باڵاترین فۆرمی خۆیدا. بڕوانە لاپەڕە 58

دوا قسە

بەدڵنیاییەوە ئەم نۆقلێتە یەکێکە لە کارە جوان و ناسراوەکانی ئەم نووسەرە ناسراوەی نەمسا و جیهان، ئەوە مایەی دەستخۆشییە، کە ناوەندی ڕۆمان کۆمەڵێک بەرهەمی ئەم کەڵە نووسەرەیان کردووە بە کوردی، هیوادارم لە داهاتوودا بتوانم نۆقلێتێک یان بەرهەمێکی ئەم کەڵە نووسەر بکەم بە کوردی.

چیرۆك/ درەختێکی بێ ڕەگ.. نیکۆلای خایتۆق.. و: نەژاد عزیز سورمە

لێم دەپرسی ناوت چییە؟ سوپاست دەکەم! ساڵێکی تەواوم لەم شارەدا بەسەر برد، هەموو ڕۆژێ لەسەر ئەم جێیە دادەنیشم، تا ئەو سەعاتەی کەسەك لێی نەپرسیوم»ناوت چییە؟«.. هەرگیز، تۆ یەکەمین کەسی.. بۆیە سوپاست دەکەم، خوا لەسەر بەدەنێکی ساغ ڕاوەستاوتان بکا، هیوادارییشم نەگۆیێ ئەو ڕادەیەی منی گەیشتوومەتە.
ئایا برسیم؟ تینووم؟ نەخێر، تەماشای ڕووی دەرەوەم بکە بۆ عەیبم دەبینی. کچەکەم شووی کردووە و لە گوندیدا دەژی. منداڵەکەی لەو پەڕی تەندروستی دایە، مێردی سەرەکە… کوڕەکەم لە وەزارەتەدا پێی دەڵێن گەورەی ئەندازیاران شایەدنامەیەکی بە قەوارەی چەرچەفە

هەیە، ئۆتۆمبیل دەیباتە سەر ئیش و ئۆتۆمبیل دەیهێنێتەوە، ژنەکەی پزیشك و فەرمانبەرە و مووچە وەردەگرێ، لە حەوزێکی فەخفووری بۆرسلانیش دە ئاوێ دەکەون، خواردنم ئەمما خواردن، جێ و بالنگانیشم ئەمما جێ و بالنگان، لەگەڵ ئەوەشدا حاڵم لە ماڵێدا حاڵ نییە، تابڵێی خەراپە، بەڵام چار چییە؟ لێی دەکشێمەوە، دەبنیسێم و دەتوێمەوە، نە تام لە خواردنێ دەکەم نە دەتوانم لە بیرەخەوێ ڕابچم، سەرەڕای ئەوەش گەلەك خەڵەت و پەڵەتم لە مێشکدا دەخو□ن□وە کەسێ نابینم بۆی بگێڕمەوە..

بیگێڕمەوە؟ کەواتە پێم دەڵێن دەبەنگە و بەڵکو شێتیش، سەیرێکی ئەم نموونەیە بکە: شتێکی سادە و ساکار (ماست). بە کیرچی کوڕم وت: کوڕم کیرچ لێم گەڕێ بابچم ماست بکرم، لێم گەڕێ تاکو ڕابێم وەك ئینسان□□ك کە خەڵکی دەبینێ و د□بینن، کە بانگی دەکەن فێنك دەبێتەوە، مەگەر وانییە؟ وەڵامی دایەوە: ـــــ ناچی. لەوانەیە ئاگات لە خۆ ببڕێ ئۆتۆمبیلێ شتێ خۆت پی دادا، ئەو وەختە کێ قوڕ بەسەری خۆی دەکا،(من). وەك وتم لە ماڵەوە دانیشە و چی بە چاك دەزانی ئەوەی بکە!

جا لە ماڵەوە چ دەکەم، ماڵێکی گەورە ئەسپی تیا تاودە، پانسیۆنێکی تەواوە، ڕێك و پێك لە ژوورەوە ڕازاندراوەتەوە، هەموو شتێکی تێدایە، مافور لە پاڵ مافورییە تا لە ڕۆیشتنا ساتمە نەبەی، عاردە دارینەکەی لووس و خلیسکانە هەر لەسەری بجوولێیتەوە دەکەوی. ـــ لە ژوورەوە پاڵ کەوە ـــ، کوڕەکەم دەڵێ لە ژوورەوە پاڵ کەوە، بژی، بخۆ، بخۆرەوە و بیر لە هیچ مەکەرەوە!! ئەی هاوار! چۆن بژیم؟ لەگەڵ کێ؟ لەگەڵ مێز؟ یا لەگەڵ سندووقی نوینان؟! ئەو خۆی و ژنەکەی ئێواران نەبێ نایەنەوە، لەگەڵ گەردی بەیانیشدا وەدەر دەکەون کە دەشگ□□ن□وە لە پاڵ یەکدی ڕوو بە سندوقەکەی شەیتان دادەنیشن فلیمێ ببینن، کە وەختی نووستنێش دادێ پێکەوە پێم دەڵێن هەستە.. شەوباش، شەوت باش خواحافیز، شەوێکی خۆش… ئا بەو جۆرە وشانە ساڵێك و ـــ ئەوەندەیە پێك دەگەین و لێك جودا دەبینەوە، تەنانەت کە منداڵەکەیان لە ماڵەوە بێ چاکترە، یاری لەگەڵ دەکەم، چاوەدێری دەکەم، بەمەیش تەمم لەسەری پەرت دەبێ بەڵام بووکە چۆلیەکەم ـــــ خوای لێ ڕازی بێ ـــ لە باخچەی منداڵانی داناوە، ئیتر هەفتەی جارێك نەبێ نای□بینم… هەموو یەك شەمووما نێ. دەزانی بۆ چی ناردوویان□تیە باخچەی منداڵان؟ تاکو وشە و قسەی دێهاتم لێ فێر نەبێ، تا زمانی لەنگ نەبێ کەمن بە شێوەی گوندی لەگەڵی دەدوێم. لەو باوەڕەدای بازی جنێوو منێوم فێر کرد بێ؟ نەخێر، تەنها لە پێش ئەو قسەیێکم لەگەڵ کرد لە باتی ئەوەی بڵێم (دار) پێم وت (شووڵ).. منیش مەبەستم لە دارێکی باریکەلە بوو کە بۆ لێدان بە کاری

دەهێنیـــن، ئێمە لە گونـــدی پێـــی دەڵێین(شـــووڵ)، لەبەر ئەوەی
باریکەلەیە و لە کاتی لێدان دەچەمێتەوە، لە دەستی نەوەکەم نابوو
ئەسپەکەی پێ لێ خوڕێ، وتم: ـــــ ها کوڕم ئەو شووڵەی بگرە بەر
نەبیتەوە دایکی قیژاندی:ـــــ ئەو شووڵە چییە؟ بۆ نەت وت (دار)؟ تۆ
بەم جۆرە وشانە زمانەکەی تێك دەدەی..!
ـــــ: ئنجا بووکێ چی تێدایە، منداڵەکە ئەم جۆرە وشانەیش فێر دەبێ
ـــــ(دار) بە ئەستوورەکەی دەڵێن، بەڵام باریکەکە پێی د□□□ین (شووڵ)،
ئەویش هەر لە دارەوە وەرگیراوە، لێی گەڕێ بافری ببێ لەوانەیە
پێویستی پێ بێ.
ـــــ: نابتـ□ شوان تا پێویستی بە(شووڵ)ی تۆ هەبێ، کە دەگاتە ئەوەی
خوێندنی دواناوەندیش تەواو دەکا زمان فێر دەبێ، ئەو کات بڕیاری
پێویست دەدا.. بە هەر حاڵێ بێ، پێویستی بە (شووڵ)ی تۆ نا بێ. هەر
بە هۆی ئەم شووڵەیشەوە بوو
نێـردرایە باخچەی منـدا□□ان! بە مێردەکەیـم وت: چـاکتر وایە، مـن
بگەڕێمەوە لادێ، منـداڵەکەش بێتەوە مـاڵێ. بەڵـام ئەو کـارەکەی
بڕاندەوە و وتی: ـــــ: هەرگیز! گەڕانەوە نییە.. دەگەڕێیەوە بەتەنێ
بژی، تا بکەومە بەر زاروزمانی خەڵکی لادێ! (ناتوانێ بابی بەخێو
بکا).. لێرە پاڵ دەوە، بخۆو بخۆرەوە و بیر لە هیچ مەکەرەوە. بخۆ!
بەڵام ئاخر نە چێشتی گەرمکراوەی ناو قووتووم پێ خۆش نییە، ئەوەی
لە قووتوو ئاخنراوە، کەبابی ناو قووتوو هەموو شتێك قووتوو کراوە،
قووتوو دەکەنەوە و خواردن تێ دەکەن لە هەموو ئیشانیش وێرانتر
بووکەکەم تیژاوێی بەسەر دادەکا.. کە چووە ئەڵەمانیا، دیتی لەوێ
هەموو شتێك بە تیژاوێ دەخۆن، ئەویش هەستا ئامێرێکی ئامادِە کردنی
کڕی هەر تەواو دەبێ دروستی دەکا تەوە وەك ب□□□ی قەت تەواو نا بێ،
گۆشتی گوێلەکە، گۆشتی بەراز، شێخ مەحشی هەمووی تیژاوی لەگەڵ
دایە، نە دەتوانی چەشنی ئەو دانە بناسیه‌وه دەیخۆی، نە دەشتوانی
نەیخۆی! ژنەکە تەبیات تیژ و مزوڕە مۆنج دادەگرێ.. جارێکیان بە
(کیرچ)م وت:ـــــ ـــــ: دەبێ ئەو تیژاوەی لە بێن بەری! ـــــ: بۆ؟
ـــــ: چونکە سەبارەت بەوەوە گەدەم ئازارم دەدا..
ـــــ: ڕاست دەکەی، ئەمەش مانای وایە کە تۆ تووشی قورحە بوویت
بەیانی دەتبەم معایەنەت دەکەم. ئەگەر تووشی بووبی دەیبڕن. ـــــ:
بمبە! بمبە بەڵکـو بمبڕن.. چـی دەبێ بـاببێ، بـا بمبڕن بـا سـکم
هەڵدڕن، بەڵام با لە تیژاوێم ڕزگار بکەن، جارێکیان حەزم چووە
ئەوەی نەختێ سیر و خوێ بکوتم و لەگەڵ سرکە خۆراکێکی ئینسانی
بخۆم، ئەو ژەمە وەك دەرمـانی یەکسـاتە بـوو بۆم لە دوای تیـژاوی
بەڕێز، دووبارە و سێ بارەم کردەوە، بەڵام جارێ بەسەهوو چووم لە
بیرم چوو پەنجەرەکان بکەمەوە، دیار بوو دکتۆرەش بۆنی سیری کرد

بوو، وتی: ـــ بەنی چ کەلاشەکە ئەم بەنە؟ نەمتوانی درۆ بکەم، پێم وت: سیر. ـــ: جا سیر لەڕێ چی دەکرد؟ ـــ: ئە.. وەڵاهی چیت لێ بشارمەوە جنیم و خواردم. (کوڕەکەم دەکوتم)… چ هات و هاواری نەکرد لەگەڵ ئەوەی پڕیشکیشی دەهاوێشتن، نەی قیژاند، ئەو بەو جۆرەش نییە ئەوەندە سادە بێ.. هێمن و لەسەرخۆ دەپەیقی بەڵام بە شێوەیەك، داغی دەکردم. ـــ: زۆرباشە! بەخوا جوانە، بەخێ و بە کیرچی ئەم ناو ماڵەمان لە چوار قوژنەی دونیایە کەکردووهتەوە، تەش دەی بە سیری گوڵاوپژێنی دەکەی، کانتێرەکە بەگەنی کردووە، دارتاشە بانگ دەکەم بیگۆڕێ، ئیتر لەمەو دوا هەرگیز ناتوانم پێشوازی لە میوانان بکەم. دوای کۆششێکی زۆر ڕازیم کرد کەنتێرەکە تێك نەشکێنێ، پێم وت: ئەمجارەش چاو لە هەڵەم بپۆشە ئیتر جارێکی تر چاوت بە سیری ناکەوێتەوە. با ئاشت بینەوە!
ئاشتی.. جا بە ئاشتی؟! دوو جارانم بەشداری شەڕ کردووە، جاری یەکەم لە پێشەوە بووم و لە جاری دووەمیشدا لەگەڵ ئەوانەدا بووم ئازووقەمان بۆ کەتیبەکە ڕەوانە دەکرد، ئەوەشت پێ بڵێم لە شەڕدا، نە ترساوم و نە مردوویشم، بەڵام دەتوانم بڵێم کە مرۆق دەشێ بۆ هۆی (ئاشتی) یەوە لەسەرخۆ بمرێ. مەسەلەکەت بۆ ڕوونتر دەکەمەوە:
ـــ مرۆقێ لە ماڵێ دابنێ، وازی لێ بێنە بە کارو کاسبی، هەموو شتێکی بۆ تیژاوە دەرخوارد بدە باسی بایەی بە بارانە بۆ بکە.. حەیاتی لێ دەبڕێ!!
بە کیرچم وت: ـــ: کە بۆ کردنەوە و داخستن دەچیتە لای بناوانە، هەندێ قەدی (شۆڕەبی)م بۆ لەگەڵ خۆت بێنە سەبەتەی پێ دروست دەکەم.
کوڕەکەم وتی: ـــ: تۆ سەبەتەی خۆتت دروست کردووە، بە خۆت بۆ ڕەحەتی دانیشە و لە دوو ئەوەی بە بە چاکی دەزانی! (بەڕەحمەت) بۆ هەر لە دایکی دەکا، قسەیەك دەکا لێی نایەتە خوارەوە تەنانەت ئەگەر چەند ساڵێکیشی بە سەردا تێپەری بێ.. قسەیەکی کرد لێی پەشیمان نابێتەوە. ئەو ئەندازیارە و تەنها لە ژماران دەگا،(2) لە لای هەر دەکاتە (2)، سفریش هەر سفرە، لەوەی زیاتر قسەی قۆڕێ..
(شەو شاد، ڕاکشێ بەڵکو خەوت لێ بکەوێ)! راکشێ بەڵام نەنووی، هەر پاڵ دەکەوم و ناکەوم هەست بە گێژی و سەرسووڕان دەکەم.
با حاڵی خۆمانت بۆ بگێڕمەوە! پێم دەڵێن، بابە بۆچی ئێمە لەگەڵ ئەوەش وەکڕا لە جێگایەکی دەژین و لەسەر یەك خوانیش دەخۆین لە یەکتری غەریبین؟ ئێمە بۆ ڕادەیەك غەریبین لە یەکتری، کە ئەوان ڕازی نەبوون مناڵەکە بە ناوی من بکەن، چونکە ناوی من (ئیگنات)ـە و منداڵەکانیش بە(گاتیۆ) بانگی دەکەن، ناویان نا (کراسیمیێر).. ناوێکی نوێیە. بە باپیریتیان دەگوت (گاتیۆ)، بابیری باپیریشت ناوی (گاتیۆ) بوو، هەردووکیشیان ژیانێکی پڕ خەباتیان لەگەڵ یاخی

بووەکانی (هایدەت) دا بەسەر برد، بەشداری گەلێك شەڕانیان کرد، ناوە گۆیاندبووینەوە یەك و هەردووکیش بەنهێنی لایەنگیری شۆڕشگێڕەکان بوون.. ئێوە تا ئێستاش نەوەکەیان ناوی دەنرێ (کراسیەر). با لە ناوەکە بگەڕێین، ئێوە تا باوکی وازی لێ (ئگناتۆن) هێناوە و بووەتە (ئیگناتیق)، تەنانەت لەدەلیلی تەلەفۆنیشدا نووسیویەتی: ئەندازیار (کیریل ئیگناتیق). زەنگی تەلەفۆن لە دەدا هەڵەی دەگرم: ـــــ: کێتان دەوێ؟ ـــــ: هاوڕێی ئەندازیار (ئیگناتیق)! کە هاتەوە بەرەو ڕوو پێم وت: ـــــ: شەرمەتی خێزانەکەم (ئگناتێق)ـە، ئەمەش لە مێژە لە دادگادا تۆمار کراوە، لەبەر خاتری ئەم خێزانەیش چوویتە زانکۆیە و ئەندازەت خوێند و وات لێ هات سواری ئۆتۆمبیل ببی، ناوەکەی ترت لە کوێدا هێنا، یا لە خێزانەکە بە بەری دەبی و لە مێژنامەی ڕەسمیش بەناوی دەکەیەوە، یا ئێوەیە ناوم ناگۆڕی و بەزی لێ ناکەیەوە!
گەلێك جاران جوابی داومەتەوە، بەڵام ئەمجارە فززەی نەکرد لەگەڵ ئەوەشدا ئازایەتی من دادی نەوەکەمی نەداو ناوی هەر بە (کراسیەر) مایەوە. جا ئەمە سەرکەوتنەکی بچووکە، هی گەورەتریش هەیە کە جارەکیان. وەریان چەرخاند، کونەکی ترسناکی لە هەستمدا کردەوە.
ئەوە شەوە، دوو سەعات بوو بەنی تەنگ کرد بووم، لە خەم دەپرسی: بۆچی ماڵی خەم لە گوندی بەجێ هێشت و هاتم گەشە گیری ئەم قەفەسە زیندانەی بووم؟ بۆچی؟ بەڵام تە وەرە ئەوەی بە کوێرەکەم بڵێ، کە پێم دەڵێ: چ دەکەی لە گوندی بە تاقی تەنێ دەژی؟ چۆن دەتوانم تێی بگەیەنم، کە من لە ماڵێ دەبم لە گوندی، لە دەرێ جیهانەدا دەبم. لە بەستانەدا گەڵاس و کولەکە و پیواز و تەماتە و فەقی تر… شتێ خوێی دە، شتەکی تر هاشەی دە، سەیرەم دەبەمێنە. پێش ئێوەی بەمە ئێرە دوو بەرخم هەبوون، دوو بەرخی سپی جەربەزە، فەر ببوون کە بە ماندوویەتی دەگەڕامەوە و لەبەر دەرگا دادەنیشتم، لەشم ئارەقەی لەبەر دەڕژەیی، لەم نزیك ببنەوە و بە زمان ئارەقەی بناگوێ و مل و هەرجێیەکی زمانی تێدا بسوڕایەوە دەیان لێستەوە، لەگەڵ سوێریشی دەیان لێستەوە.. پفیان دەکرد، دەیان لێستەوە و پفیان دەکرد… وەك بڵێی بە خواردنی قوربانیەکی پیرۆز ئامادەم بکەن.. هەردووکم بە کوێرەکەم کوشتنەوە.. تاکو ئێستاش خەم نەبەخشیوە، کە گوێیان لێ کرانەوەی دەرگا دەبوو، دەستیان بە باڕەباڕ دەکرد، ئماع.. ئماع..مماع… شتەکت لەبارەی دەرگاکەت بە دەگێڕمەوە: چوارچێوەکەی کەنە.. بەڵام قوڕسە و لە داری مازوو دروست کراوە، کە دەکرێتەوە جیڕەی دە، کە دایشدەخرێ سیڕەی دێ.. هەندێ جار وەك (خاتوون سەمانکە) دەچریکێنێ هەندێ جاریش دەنگەکی کەرخی لێوە دێ… کە نەختێ دونیا شەدار دەبێ دەبەڵێنێ، کاتێ دەکەوینە ناو گەرمایشەوە وشك

هەدە و سیینەی تەواو لە (ئارگەن)ی دەستی دەکا.. منیش لە سیینەی دەرگاوە دەزانم، کەی باران دەبارێ و کەنگێ هەوا خۆش دەبێ.. تەنانەت وام لێ هاتبوو بە ئەندازیارەکەی کشتوکاڵەم دەگوت: بەسە لاوە! بەسە، چیتر ئاوە بەبنە مەوانەوە مەنە.. سبەینێ دەبارێ.. ئەندازیاریش وەڵامی دەدامەوە: بەڵام ئەزگە شتەکی دی دەڵێ؟! ـــــ: تۆ گوێ بە ئەزگەی خۆت ڕادەرە و منیش گوێ لە ئەزگە تایبەتیەکەی خۆم دەگرم. دەشبینینەوە.. کامەیان ڕاستتر دەردەچێ؟! وەکو منیش گوتم وا دەرچوو و باران باری، لەو کاتەوە وای لێ هات سەر کارەکە دەهاتە لای من هەوای ئەمڕۆ و سبەینێم لێ بپرسێ.. ئەستاکە ئەو دەرگایە ژەنگ هەڵدەنێ.. نە کەس هەیە بیکاتەوە، نە کەسیش هەیە گوێ لە گوفتاری بگرێ، نە یاوەر و خەمڕەوێنەکیشی هەیە… نامەیەکم بە ئاوەڵ زاواکەم ناردبوو، پرسیارم لێ کرد بوو خەبەرم بداتێ داخێ ماڵەکە، بە تایبەتیش دەرگاکە وەکو خۆیان ماون؟… ئەویش ئەم نامە کورتەی خوارەوەی بۆ ناردبوومەوە: »سڵاوت لێ بێ ئاوەڵ زاوا! چوومە تەماشای دەرگاکە، ئەوا ئێستاش پێت دەڵێم: دەرگا ساغ و سەلیم هەر لەجێی خۆیدایە..بەڵام نە وەك جاران گەرانی دەدات و… نەسیینەی دە… بەڵکو وەك یەکە بە ددانان جیڕە جیڕ دەکا، وەك سەگی پیرکراویش نسکە نسکی دێ.. سەرکار هەواڵت دەپرسێ، هەروەها خەڵکی گوندی هەموویان، لەت دەپرسن..« نامەکەم دایە دەست کوڕەکەم بیخوێنێتەوە، بەڵکو هەست بەوە بکا، کە من پەرویستیم بە ماڵەیە و سووڕەی ناوك نیم بەابم و فڕێ درابمە بیرەکی قووڵەوە.. ئایا دەزانی چی پێ وتم؟:

ـــــ: ئەوەی پیر وەك منداڵان، بە دوای حەسانەوەی خۆتان ناگەڕێن، جا چ کەسێ هەبێ بڕووتانا بقیژێنێ، یاخود یەکێ بەتان بژەنێ! ـــــ: ئاخ.. من ئەستاکە لەکوێم؟ بەڕێ ڕێی خۆت بگرێ! ئەوا سیر و تیژاو وەك یەکیان لێ هات.. هەر چەندی نەیشتوانم قسەی لەگەڵ بکەم، ئەدی قسە لەگەڵ کێ بکەم؟! لەگەڵ ئەوەشا حەزم لە قسە کردنە بەڵام نە جێگایەکی لەبار دەبینم، نەکەسێ هەیە لەگەڵی بئاخڤم.. دەستەی جحێڵان لە باخچەکە دادەنیشن و قومارە دەکەن..تەزێ دوور دەکەومەوە، یەکتری دەئامێز دەگرن و بەماچان دەکەونە بەر یەکتر.. تەزەکی دی دوور دەکەومەوە منداڵ و دایکان دەبینم، ئەرێ کەسەکی هاوتەمەنمی تێدا نییە، بەڵێ ی لەگەڵ ڕیزێ دابن یاخود دەیانبینی گەرما تەنگی پێ هەڵچنیون؟ نازانم.. بەڵام هیچیان نابینم، لەوانەیە تووشی یەکەکیان ببم، فەرمانبەرەکی بانق.. یا هەر بە نموونە (باش کاتبە)، بەڵام تەز قاڵێ لێ قسەکانیانم بەدە نییە.. جارەکیان لەگەڵ سەرتیپەکی خانەنشین دا پێك گەیشتین، پێم وت: ئەم ساڵ وەرزی ڤزان باش دەبێ، باخەوانەکانیش بە درەژایی ڕۆژە ئاو بە باخچەکانیانەوە دەنەن، کەچی ئەو باسی (لەزەر)ی بە دەکردم: کەهەموو شتێ دەبەڵێ:

ـــــ: (لەزەڕ) تۆپ لە نێو دەبا.. ئەگەر زوو یا درەنگ جێگای دەگرێتەوە ئیتر تۆپ پێش دەبنەوە. پاشان ئەوەی گۆڕاییەوە، کە چۆن تۆپەکەی بەتالیەنەکی (ئینگلەفۆڕنکسی) لە ناو بردووە.. باسی تەقینەوەی بۆمبای گەورە گەورەیشی دەکرد، داخی ئەوەیشی بوو بە کپی سەر دەنێتەوە!! وەك بەڵێی ئەوەی کرد بووی لە پەلەکووتەی دوا هەناسە زیاتر نەبووە! ئەمە باسی شەڕی بە دەکردم، ئەوانی دیش باسی داوو دەرمان، کەی چاك بووەتەوە و چۆن سنگیان بە مەلحەمە شەلاوە.. یان ئەو پیاوەکەی دینکۆفی پرۆفیسەر بەی داناوە بەکاری بهێنە. یەکەکیان خڕەکی گوندی بوو ناوی (کراسنە) بوو (یەگی یان یەرگی) بوو، ئەوەی بە دەگەڕامەوە، چۆن هەموو بەیانیان وەسەر و پەڕەی خەی ئادە.. تاکو پتری خۆین لە مەشکدا بگەڕێ.. لەگەڵ ئەوەشدا کە ڕەنگ و ڕوخسارت دەدی، زەرد هەڵگەڕاو، تەنانەت وات بە خەیاڵدا دەهات، بە درێژایی ژیانی تنەکە خوێنەکی بەسەریدا نەگەڕاوە! ملی قەد قەد ببوو، چەناگەیشی دیار بوو ناوە ناوە دەلەرییەوە.. ئەگەر ئەو (یەرگی) یەیان دەدایە دەستم و پەمەڕەیەکم لە دەست دەنا، ئەو کات دەتبینی چۆنی خوێن لە دەماراندا دەگەڕێ.. لەبەر ئەوەی ئەم سالێیش هەر لەڕە بووم، وام لە هات هەستم بە ئێشەك دەکرد لە کەلاوەی چەکم. ئیتر هاوارم کرد: ئەی هاوار هەی خودایە خەریکم دەمرم..! هەندەی دەرزی ئاژنم بکەن وایان لە کردووم وەك بێژنگم لە هاتووە.. دەم ئێشە و قسەیش ناکەم. جارەکیان ئاوڕێ زاوەکەم تەپڕەی پەمەڕەیەکی پە بوو: ـــــ: بۆ کوە؟ ـــــ: پارچە زەوییەکیان لە هەرەوەزیە داومەتە، ئەوا ئەستاش دەچم تەختی بکەم، (وەنجە)ی بە پەچەڕەمە تیا دەچێنم، بە لەگەڵەم نایەی؟ وەرە چ دەبێ با ببێ. لەگەڵی چووم.. کەڕگەکەمان تەخت کرد، بژارمان کرد، ئێوارە داهات، منیش هیچ ئێشەکم تێدا نەما.. وەك بەڵێی کەسێ بە دەست لێی دەرهێنابم و لە بن خاکی نابێ. بەسەرەکی کەمەڕەی هەرەوەزیم وت: ئەوان ئاسا، پارچە زەوییەکیش بدە بە من، زۆر دەرد هەنە پێویستە پێی دەرمان بکەم. سەرەك وتی:ـــــ جا تە پارچە زەویت بۆ چییە؟ چیت پێ چاکە ئەوەی بکە..!! بە سەرمدا قیژاند:ـــــ مەرگەکی بەردراوم بدە، ئەو وەختە پێت دەڵێم چیم پێ چاکە.. ئەویش ئێزی لە دەنام، چونکە من یەکەکم لەوانەی کە بەشداریان لە دامەزراندنی کەمەڕەی هەرەوەزیدا کردووە. مەرگەکی دامە، بەڵام دەزانی لە کوە؟ لە بن کلکی کسەکی..، لە چەلەوارەکی بەیار و بێ ئاودا.. پێش ئەستا مەرگ بووە، وازی لە هەنراوە زەڵگیا و وشترالووکی لە شین بووە و، خاکەکەی خنکاندووە و زیانی پێ گەیاندووە.. ئیتر پێی بەسەردا نەهاتووە.. من خۆم بە پلەی یەکەم باخەوانم، لەگەڵ ئەوەشدا تەخسیریم نەکرد، زەڵگیا و بیژەکم دانە دانە لێ بژار کرد، بێینمەوە.. لە ڕێگەوە دەرم کێشان

و دوورم فڕێ دان. مێرگەکەم پاك کردەوە، بەڵام لە ڕەگ و ڕیشەی
(قرانیا) یێك هەڵنگووتم.. ڕەگی لە قووڵایی خاکدا گیر کرد بوو، نە
دەهەژایەوە، نە دەشبزووت.. گەلێکی بە دەسکەپێمەڕان لەگەڵ خەریك
بووم، بێ هوودە بوو. تەنیشتم کۆڵین، بەڵام ڕەق و بەگرێ بوو، توند
توند خۆی بە خاکەوە گرتبوو نەیدەویست لێی بێتەوە، گشت لق و پۆپم
بڕین، لقى□ك نەبێ چیدی پێوە نەما، لەگەڵ ئەوەشدا پێم دەرنەکێشرا.
یەکشەمم□ یێك بەگژی داچووم، وەك ئەوەی بەگژ دڕندەیێك دابچم..
بڕیمەوە، بن کۆڵم کرد، هەناسە بڕکێم پێوە نووسا کەفم هەڵدا..
ئاخری دەرم کێشایە سەر زەوی. ئیتر مێرگ کەوتەوە هەناسەدان. لە
جێی (قرانیا)یەکەشدا، دار گێڵاسێکم لێ چەقاند، (خۆخ و هەرمێ)یشم
لێ ڕواند.. تۆی سێپەڕەیشم کۆکردەوە و زەوی یەکەم پێ تۆدا.. ئاوم
پێوەنا و لێی گەڕام تا شین دەبێ.. لە جێژنی (قەدیس قووستەنتین)دا
لەگەڵ ئاوەڵ زاواکەم چووین بژاری بکەین، تۆ بڵێ چیمان بینی؟؟
گوڵە سێپەڕە و خەشخاش تێکەڵ ببوون، بەری دارحەلووکە سوور ببوو،
بۆنی گو□□ان کە بەناو دارستان ب□□او ببووەوە، ئاپوورەی هەنگ و مێشی
دیکەی عاشق بە گوڵی بۆ خۆی ڕاکێشابوو، باڵیان لێك دەدا و شیلەیان
دەمژی.. ئاوەڵ زاواکەم بانگی کردم: دەی با دەست بە بژارێ بکەین..
ـــــ: بژاری چی و حاڵی چی؟ ئەم مێرگە بژار ناکرێ، وازبێنە با
هەنگەکان گۆرانی بڵێن و سوپاسی (گاتیۆ) بکەن. ئێوارێ بە سەرۆکم
وت: ـــ گەر دەتەوێ بزانی چیم پێ خۆشە، سبەینێ لەگەڵم وەرە دەچینە
ناو مێرگەکە.. سەرۆك ڕازی بوو و چووین.
ـــــ: ئا ئەوەتا، ئەوەی کە من پێم خۆشە جەنابی سەرۆك! ـــــ: ئەمە
شتێکی چاکە، بەڵام چاکتر دەبێ ئەگەر دێوجامەیێك لە شەرابی گەمزا
(جۆرە مەیێکی هەرە چاکی بوڵگارا نە) بە بەر چوکڵەی چاوانەوە
بنرێ.. ئنجا لەسەر ئەو سێپەڕەیەدا پاڵ بکەوێ و قەڵێشت پێ بێ، لە
دەور و بەریشتدا، قرچە قرچی کاریلەی برژاو بێ، ئەو حەلە بە چاکی
دەزانم چیت پێ خۆشە… چاکە! من هەندێ چەورایم پێیە.. دیار بوو
ئەوەی پێی بوو دەری هانی و خواردی. پاشان بێ ئەوەی سەیری گێڵاس
بکات، یا هەوایێکی پاك و بێگەرد هەڵمژێ لێیدا ڕۆیی!! بەم جۆرە
وەك وتی وای نەکرد.. لەو ساوە من بیر لەوە دەکەمەوە کە پێم خۆشە.
جارێکیان بە کیرچم وت هاوڕێی ئەندازیار! پێم دەڵێی ئەوەی بکە،
پێت خۆشە، داخۆ دەبێ ئەوە چی بێ کە خۆشی لێ دەبینرێ؟ ــــــ: دەپرسی
چییە؟ ئەوەیە کە بنوی، بچیتە سینەما.. دەشبێ ئەگەر کەسێ هەبوو
لەگەڵی بکەی یاری (تەرنیف) ـــــ جۆرە یاریێکی کاغەزی قومارە ــــــ
بکەی.. بەڵام زەوق و میزاجی بێگەردیش ئەوەیە دونیات بە گونان بێ
و لە کوێ پسا لە وێی گرێ بدەیەوە. وتم:ــــ ئا ئەو زەوق و میزاجەی
تۆ قسەی قۆڕە! تۆ دەزانی ئەو سینەمایەی هەموو ئێوارەیێ چاوی تێ

نــــز دەكەيەوە چييە؟. ئەوە وەكــــو ئەو دۆنە وايە كە بەشــــووشەوە دەنووسێ.. سينەماى جوان ئەوەيە منى تيا دەژيم، وە ئەمما بايەخ بە هيچ نەدەى ئا ئەمەيان مردنە..؟! ـــــ: شتێكى ئاسايييە خانەنشين بيت و بحەسێيەوە و بايەخ بەهيچ نەدەى. ـــــ: نەخێر ئاسايى نييە ئــادەمزادى زينــدوو بــايەخ بە هيــچ نەدا.. ئايــا پەلكۆكەيێـك لەم سرووشتەدا هەيە خانەنشين بێ؟ نەخێر نييە و نايشبێ هەبێ.. قەتت گوێ لێ بووە، هەڵۆيێك خانەنشين كرابێ و هاتبێ لە ديار هێلانەكەى دانيشتبێ، زارى بەش كردبێتەوە فەرخە هەڵۆيەكان بە دەنووك مشكى دەرخــوارد بــدەن؟ »هەڵۆ« تــا دوا هەناســەى دەفڕێ، ئــينجــا بۆ زەوى كەڵەواژى دەبێتەوە.. ئەوەم بۆ گێڕايەوە كە جارێكيــــان لە نزيــــك (سپييەئاو)ــە كەوە ڕوويدا: »وەختى پشوودانى نيوەڕۆم بوو، لە ژێر دارسنەوبەرێكدا پاڵ كەوتبووم، بەرخەكانيش دەورەيان دابووم، گوێم لە هاشەيێـك بــوو بەســەرمەوە، تەماشــام كــرد هەڵۆيێكـم دى لە لاى (برسنەك)دا دەهات تا دەشهات سەرەو خوار دەبووەوە تا گەيشتە سەرسەرم.. راپەڕيم ببينم چى بوو؟ سەيرم كرد باڵەكانى لەسەر مێرگەكەدا جووت كردووە و حەياتى لەبەر بڕاوە بێ ئەوەى زامدار بووبێ ياخود نووكى دەخوێن هاتبێ… مرد بوو و دەشفڕى… ئا ئەوەيە شتى ئاسايى كوڕى خۆم لە كاتى فڕيندا بمرى.. بەڵام تۆ لەو قەفەسەم بەند دەكەى دەمويست ئەوەى پێ بڵێم، لێ پێش ئەوەى بيدركێنم، جوويم و قووتم دايەوە…« كيرچ سەيرێكى كردم وام تێوەڕامابوو، دەتگوت يەكەم جارە دەمبينێ..! وتى: ـــــ نەخێر.. دەتبەمە لاى دكتۆرێك، پێم وايە كە تۆ مێشكت نەخۆشە! ـــــ: لێم گەڕێ لەبەر و دختۆران، چاكتر وايە بۆ خۆت بچيتە سينەما!.. وام زانى لە قسەكانم دەگا، بەڵام ديار بوو تێى نەگەيشتبوو.. وشە بە گوێرەى ئەو وەك ژمارە وايە، دوو هەر دووە و سفريش هەر سفر…! من بەرەو مێرگى بەرفرەو كاكى بە كاكى دەچم.. ئەويش بەرەو بەغدا.. لە كوێ دەگەينەوەيەك؟ ئا ئەمەيە سەرى كۆڵيوم و گێژى كردووم، وێنەى دار كۆڵێ بەسەرمەوەيە، دەسوڕێ و دەسوڕێ تا لە ئاگر و ئارەقەمدا نقوم دەكا… ڕەپێ دەبم پەنجەرەكە بكەمەوە هەوايێك بێتە ژوورەوە.. دەيكەمەوە و نايكەمەوەيش، هاڕە هاڕو ڤڕە ڤڕى مەكينان دێ: بڕ بڕبڕ.. بڕبوك.. قرڕڕڕ قڕڕ.. بووووم… ماتۆڕەكان هەر مەپرسە لە شەقامەكەدا چ زيقە زيقيانە، وەكو بڵێى زيقەيان لەناو دڵ و گوێى پياويدا دەچەقێ، دەڵێم ئێستا كەڕ دەبم.. ژمــارەى دانيشتـــووانى شــارى (تۆڵشــاف) خۆى لە مليــۆنێــك دەدا، پارێزگاريشى لێيە و تيپێكى تەواوى سەربازيش. بڵێى كەسى واى تێدا نەبێ ئەو هەزارــــ تۆ بڵێ پێنج هەزار ـــ ماتۆڕانە دوور بخاتەوە كە شارى تێك دەدەن و مرۆى كەڕ دەكەن؟؟ پەنجەرەكەم داخستەوە، سەرم خستە ژێر سنەوبەرەكە.. ئيتر لەو زياترم تا ئێستا بە دەستەوە

نەماوە.. شتێکی دیکەشم بەخەیاڵدا دێ ئەویش ئەوەیە هەڵبێم… تەنم حەزی لە هەڵمزینی بۆنی خۆڵی زیندوو و گەرمەکەیە، چ قسەیش لەگەڵ کیرچ یا لەگەڵ بەفرگرەکە (سەلاجە) بکەی جیاوازی نییە! بەڵام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کوڕەکەم خەرابە، نەو! ئەو بە دڵسۆزی و بە شەرەفەوە ئیشی خۆی دەکا، تەنانەت وا دێتە بەرچاو کە لە سکی دایکی نەبووە لە بەرمیلی دا هاتووەتە دەرێ، هەر بۆیە بۆنی بنیادەمی لێ نایە، پتر لەوەی بۆنی بەنزینی لێ دێ.. ئەوەندەی قسەی بۆ بکەم سوودی نییە، وا ئەم پارچە کاغەزەکەی بۆ دەنووسم: » کوڕم کیریل! ئەمن دەچمەوە گوندی، ئەوان نەمامان دەگوێزنەوە لە شوێنی تر بیڕوێنن…. تۆ منت هێنایە شار لەوەم بڕوێنی… پیر بووم کوڕم.. من ڕەگ و ڕیشەم لێرە نییە… ڕەگ و ڕیشەی من لەوێیە، لە گوندی. ئەوا منیش دەچمەوە بە دوایدا دەگەڕێم.. کە سیس دەبم و وشك هەڵدەم، بەچاوی کراوەوە دەچمە نێو گۆڕەکەم… بمبورە ڕۆڵەم! بە دوای منیش دا مەگەڕێ.. من بەرەو مێرگ و مێرغوزاری کاکی بە کاکی و فراوان ڕۆیشتم.. بەڵام تۆ، تۆیش بەردەوام بە لە ڕێگەی خۆت بەرەو بەغدایە.
باوکت: گاتیە«

(*) لە ژمارە 2 ی ساڵی دووەمی گۆڤاری (الاداب الاجنبية)ی سوورییەوە کراوە بە کوردی.

کۆڕێک بۆ یادی نووسەرو مێژونووس کەریم زەند لە شاری تۆرێنتۆ

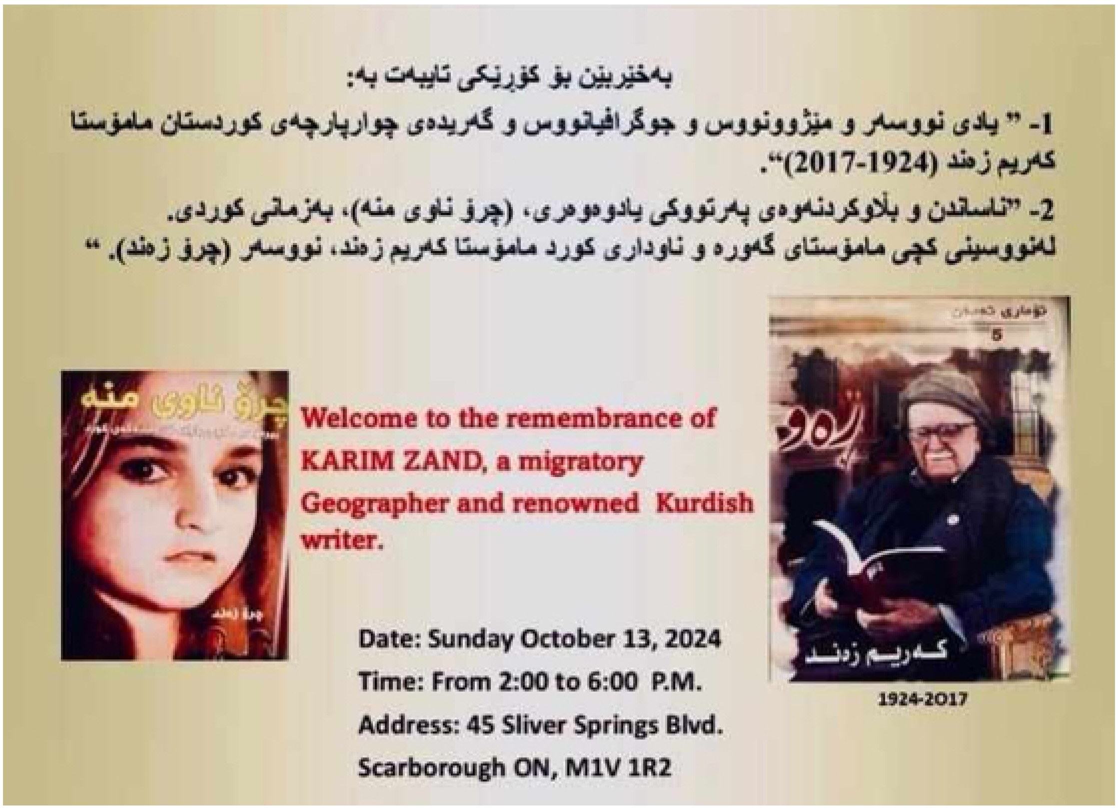

دەسەڵات بە گەڕان بەدوای ساماندا.. عوسمانی حاجی مارف

حزبەکانی کوردایەتی بە قۆستنەوەی مەسەلەی کورد و بەکارهێنانی ئەم مەسەلەیە لە هەڵسوڕانی سیاسیاندا، ڕەسمیەتیان بە خۆیان داوەو خۆیان بەناوی کێشەکانی کوردستانەوە ناساندووە. دوای شەڕی یەکەمی کەنداو و هەڵبژاردنەکانی ساڵی ١٩٩٢، هەلێک هەڵکەوت لەئەنجامدا حکومەتی هەرێمی کوردستان دامەزراو هەر دوو پارتی و یەکێتی گەیاندە دەسەڵاتی سیاسی. هەرچەندە لە مێژوی هەڵسورانی سیاسیاندا خۆیان وەک نوێنەری چارەسەری ستەمی میللی و چەوسانەوەی خەڵکی کوردستان ناساندووە، بەڵام ئەم کێشەیە تا ئێستا نەک چارەسەر نەبووە، بەڵکو ناسیۆنالستەکان بەردەوام سەوداو مامەڵەی پێوەدەکەن و نانی لەدەخۆن و سامانی پێ کۆدەکەنەوەو هیچ کات نوێنەرایەتی ستەمی نەتەوایەتیان نەکردووە.

دوای ئەوەی جەنگی کەنداوی ساڵی ١٩٩١ فەراهەم بونی بۆشایی لە دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستانی عێراق خولقاند، بووە هۆی باڵادەستی

پارتی و یەکێتی، وەک دوو هێزی میلیشیا. لە لەشکرکێشیەکەی ساڵی ٢٠٠٣ی ئەمریکاوە بۆ سەر عێراق، خزمەتێکی بێوێنەیان بە ئەمریکا کرد، لە هەمان کاتدا دۆخێکی تەواو ئاواڵا کرایەوە بۆیان، کەلە رێگەی گەندەڵی و تاڵانچێتی و قاچاخچێتی و بازرگانی بە نەوتەوە سامانێکی بێ شوماریان کەڵەکەکرد، هێزەکانیان و دەسەڵاتیان لە دوو ناوچەی جیاوازدا بە ناوی زۆنی زەردو سەوزەوە لە ئاستێکی باڵادا چەسپاند و سنورەکانیان بۆ سامان پەیداکردن کۆنترۆڵ کرد.

شاراوە نیە بەشداریەکی جدیان لە پێکھێنانی حکومەتێکی نەتەوەیی و ئیسلامی و تائیفی و کۆنەپەرستی کرد لە عێراقدا، دەورو کاریگەری بەرچاویان لە چوارچێوەی پێکھێنانی دەوڵەتی عێراقدا بینی. بەڵام دوای سی ساڵ زیاتر لە دەسەڵات و ٢٠ ساڵ دوای لەشکرکێشی ئەمریکا، حکومەتی هەرێم و بارزانی و تاڵەبانی، دیدێکی ڕوونیان بۆ داهاتووی خۆیان نییە و لە نێو گێژاو و قەیرانێکدا گیریان کردوە، نازانن بە کوێدا دەیان بەن و چۆن سەردەردەهێننەوە. ئێستا جگە لە دابەزینی دەورو پێگەیان لە حکومەتی عێراقدا، لە هەمانکاتدا مەترسی لەدەستدانی پێگەو نفوزی سیاسیان لە ناو هەرێمیشدا چاوەڕوانیەکی تریانە.

شەڕی ناوخۆی نێوان پارتی و یەکێتی لە نێوان ساڵانی ١٩٩٤ بۆ ١٩٩٨، ئیعتباری هەردوو حزبی تێکشکاندو شتێک نەمایەوە بە ناوی حکومەتی هەرێم، تا دوای ساڵی ٢٠٠٣، کە توانیان لە پاڵ ئەو تاڵان و بر□□ی ئەنجامیان ئەدا، ئەو هەلەش بقۆزنەوە، بۆ پێکھاتن لەسەر ئەوەی کە چەند نمونەیەک لە شێوازێکی حکومەتی هەرێم ڕاگەیەنن، هاوکات لە ما□□ی دوو دەیەی ڕابردودا نەوەیەکی نوێ لە هەردوو بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی ڕۆڵی سەرکردایەتیان وەرگرتووە، بە مانایەک هەردوولایان کە بانگەوازێکی چەواشەکاریان بۆ دیموکراسی دەکرد، هەر بۆ خۆیان پوچەڵیان کردەوەو دەسەڵاتی بنەماڵەیان چەسپاند.

تا ناوەڕاستی ساڵی ٢٠٢٢، حکومەتی هەرێم نزیک ٤٥٠ هەزار بەرمیل نەوتی لە ڕۆژێکدا بەرهەم دەهێنا، کە زۆرینەی لە ڕێگەی بۆری سەربەخۆی هەرێمەوە لە ڕێگەی تورکیاوە هەناردە دەکرا. تەنها لە چارەکی دووەمی ساڵی ٢٠٢٢دا، فرۆشی نەوت لە کوردستانی عێراق کۆی داهاتی ٣.٧٧ ملیار دۆلاری بەدەستھێناوە. لەکاتێکدا تەنها لەسەدا ٤١ی ئەو داهاتانە گەیشتە خەزێنەی حکومەتی هەرێم. سەبارەت بە غازی سروشتیش، ئەو بەرهەمەی حکومەتی هەرێمی کوردستان دەیخاتە بازاڕەوە لە ساڵی ٢٠٢١دا ساڵانە گەیشتووەتە نزیکەی 5.3 ملیار مەتر سێجا.

بارزانی و تاڵەبانی وەک دوو هێزی میلیشیاو خاوەن دەسەڵات، سودێکی زۆریان لە هەڵکەوتەی جوگرافی و سنورەکان وەرگرت، کە وەک دوو کۆمپانیای قاچاخچی بۆیان بوو بە ڕێڕەوێکی بازرگانی ناوچەیی و

شوێنی مەبەست. تورکیا کە تاکە سنووری وشکانی لەگەڵ عێراق بە هەرێمی کوردستاندا تێدەپەڕێت، گەورەترین هاوبەشی بازرگانی دەسەڵاتی بارزانیە، کە لە ساڵی ٢٠١٧ ئاڵوگۆڕی بازرگانی نێوان تورکیە و کوردستانی عێراق گەیشتە دوو ملیار و پێنج ملیۆن دۆلار، کە نزیکەی یەک لەسەر سێی کۆی ئاڵوگۆڕی بازرگانی ئەنقەرەیە لەگەڵ عێراقدا. بەهەمان شێوە یەک لەسەر سێی هاوردەکردنی عێراق لە ئێرانەوە – کە ساڵانە بە دوو ملیار و چوارسەد ملیۆن دۆلار مەزەندە دەکرێت – دەگاتە کوردستانی عێراق. جگە لەوەش 50%ی هەناردەی ئێران بۆ عێراق لە دەروازە سنوورییەکانی ژێر دەسەڵاتی تاڵەبانی تێدەپەڕێت.

ئیدیعای خاوەندارێتی لە نەوتی هەرێم لەلایەن حکومەتی فیدراڵیەوە، حکومەتی هەرێمی کوردستانی ناچار کرد بەهۆی مەترسیە سیاسیەکانەوە بە نرخێکی کەم نەوت بفرۆشێت. جگە لەوەش ناکۆکیەکانی نێوان هەولێر و بەغدا لەسەر داهاتی نەوت و گومرگ لە ساڵی ٢٠١٤ بەرەو خراپتر دەردەکەوت، ئەمەش وایکرد بەغدا پشکی حکومەتی هەرێم لە بودجەی نیشتمانی ببڕێت. لە ساڵی ٢٠٢٢ دادگای باڵای فیدراڵی عێراق بە فەرمی بڕیاریدا کە یاسای سامانە سروشتیەکانی حکومەتی هەرێم و گرێبەستە نەوتیەکان و هەناردەکردنی نادەستوریە. هەروەها حکومەتی عێراق سکاڵای یاسایی لەسەر تورکیە لە دادگاکانی ناوبژیوانی نێودەوڵەتی تۆمارکرد لەسەر ڕێگەدان بە "حکومەتی هەرێم" بە بەکارهێنانی بۆری عێراق-تورکیا بەبێ ڕەزامەندی بەغدا. لەکاتێکدا ئەم بابەتە دەنوسرا، دادگا هەڵوێستی عێراقی پشتڕاستکردەوە و تورکیای ناچارکرد هەناردەکردنی نەوتی هەرێمی کوردستان ڕابگرێت. بەم جۆرەش ئایندەی کەرتی سەربەخۆی وزەی حکومەتی هەرێم بە نادیاری ماوەتەوە.

سەرەڕای دەستکەوتە سەرنجڕاکێشەکانی بارزانی تاڵەبانی لە ماوەی ئەو سی ساڵەدا لە کەڵەکەکردنی سەرمایە، بەڵام بەبێ بایەخدان بە دامەزراندن و جێگیرکردنی چەسپاندن و جێخستنی حکومەتێکی یەک دەست و سەراسەری لە هەرێمدا، یان بەرگری نەکردن لە سەربەخۆیی کوردستان، ئاشکرایە دواجار مایەپوچ سەریان دەلەقێنن.

ئەم پرۆسیەی لە دۆخی ئێستای عێراقدا دەیبینین، کە هەوڵدانی جدیە بە ناوەندبوەنەوی عێراق و سنوردارکردنی دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی، لە چوارچێوەی کۆتایی دەورەیەکدایە کە ناوچەکە بەگشتی و عێراق بە تایبەتی، دەگوێزێتەوە بۆ دەورەیەکی تازە، کە هەوڵدانی کۆنترۆڵکردنی ئاسایشە بە سەرمایەگوزاری و چونە ناو دۆخێکی تازە لە کێشەی پرۆژە ئابوریەکان، بەبێ ئەوەی لەم پرۆسەیەدا حساباتێک بۆ حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی لە خاڵێکی

دیاریکراودا جێگایەکیان بە دیاری کرابێت.

بەگشتی لەم ئاڵوگۆڕانەی ناوچەکە و جەختکردن و هەنگاونان بۆ ناوەندکردنەوەی حکومەتی عێراق، ڕۆشنە پێگەی هەرێم زیاتر خۆی لە پاشکۆبونی هەنگاوبەهەنگاوی بەغداوە دەبەستێتەوە، بارزانی و تاڵەبانیش ئەمەیان قەبوڵ کردوە، گرنگ ئەوەیە بۆیان دەسەڵاتەکیان هەبێت، بەهەرجۆرێك بێت سامانەکیان بۆ دابین کات، هەر بۆیە باسێک نەماوە لە بەکار هێنانی مەسەلەی کوردو دەوڵەتی سەربەخۆ.

لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا نیشانەکانی بازاڕی ئازاد و سیستەمی گەندەڵی بەربڵاو نیشان دەدەن. لەم نێوەندەدا دەستڕاگەیشتنیان بە سەروەت و سامان و کۆڵەکەی سەرمایەیان پەیوەست کردوە بە دەسەڵاتی سیاسیەوە، تا لە ڕێگای دەسەڵاتی سیاسیەوە تاڵانی و بازرگانی و قۆرخکردنی تەواوی سەرمایە لە ژێر دەسەڵاتی خۆیاندا بەڕێوە دەچێت.

لەگەڵ بەرجەستەبونەوەی زیاتری دوو ئیدارەیی و گۆڕینی هاوسەنگی هێزی بارزانی و تاڵەبانی لە بەرامبەر حکومەتی عێراقدا، ئەوەی شایانی باسە لە دوای ڕیفراندۆمەوە سەرکردەکانی حکومەتی هەرێم بۆچونیان سەبارەت بە پێگەی خۆیان لە چوارچێوەی نەخشەکانی حکومەتی عێراقدا ناکۆکن، بەتایبەتی لەسەر چۆنیەتی گەڕانەوەیان بۆ بەغداد و مامەڵەی ئایندەیان لە پەیوەندیان بە حکومەتی عێراقەوە چۆن دەبێت، کە ناڕۆشن و ناتەبان، وەک ئەوەی لە چاوەڕێی قەدەرێکدا دەشدامابن، چونکە ئەزمونەکەیان بە شکست گەیاندوە، هەر بۆیە ئەو پرسیارەش لێرەدا دێتە پێشەوە، ئایا ئابوری هەرێم لەم کەین و بەینەی وابەست بون و پاشکۆبون بە بەرنامەو بڕیارەکانی حکومەتی عێراق و بە پشتبەستن بە هاوکاری دەرەکی و گواستنەوەی بودجە لە بەغداوە بۆ هەرێم، ئایا دەتوانن بمێننەوە؟، یان چۆن دەمێننەوە؟ واتە لە رێرەوی ئەم پرۆسەیەدا چۆن لەرێگەی دەسەڵاتەوە دابینی سامان و داهاتیان دەکەن، کاتێک دەسەڵات لە حکومەتی عێراقدا کۆنترۆڵی تەواوی جومگە ئابوریەکان بکات.!

نەخۆشی کەسایەتی: ناساندن،

هۆکارەکان، نیشانەکان و چارەسەرییە زانستیەکان..151.. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام ل□قای)

زنجیرەی ١٥١

نەخۆشی کەسایەتی بریتییە لە کۆمەڵێك دۆخی دەروونی کە کاریگەری لەسەر شێوازی بیرکردنەو□، ه□سوکەوت و پەیوەندی تاک لەگەڵ کەسانی دیکە دروست دەکاتن. ئەم نەخۆشیانە بە درێژایی کات پەرە دەسێنن و دەبنە هۆی کێشە لە ژیانی ڕۆژانە و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا. لێرەدا نموونەیەك لەسەر خۆم دەهێنمەوە تاکو دۆخەکە زیاتر ڕوون بێتەوە بۆ ئێوە.

بۆ نموونە: ئەبڕاهام گەنجێکی ٢٦ ساڵەیە کە نیشانەکانی نەخۆشی کەسایەتی خود-شەیدایی (Narcissistic Personality Disorder) پیشان دەدات. ئەو:

هەستێکی زۆر بەرزی لە خۆبایی بوونی هەیە، خەیاڵی سەرکەوتنی بێ سنووری هەیە، پێویستی بە ستایش و سەرنجی بەردەوامی خەڵکی هەیە، کەم هاوسۆزی لەگەڵ هەستی کەسانی تر نیشان دەدات.

لە ڕووی زانستییەوە، ئەم جۆرە نەخۆشییە کەسایەتییە بە هۆی کۆمەڵێک فاکتەری ژینگەیی و ژێنەتیکییەوە پەرە دەستێنێت.

هۆکارەکان:

هۆکارەکانی نەخۆشی کەسایەتی ئاڵۆزن و زۆر جار تێکەڵاوێک لە چەند فاکتەرێکن:

بۆماوە- جینەتیك: لێکۆڵینەوەکان پیشانیان داوە کە هەندێک کەس لەوانەیە مەیلی زیاتریان هەبێت بۆ پەرەسەندنی نەخۆشی کەسایەتی بەهۆی فاکتەرە جینیی□کانەوە.

ژینگەیی: ئەزموونە نەرێنیی□کانی سەردەمی منdا□ی، وەک پشتگوێ خستن یان دەستدرێژی، دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ بگێڕن.

کیمیایی مێشک: ناهاوسەنگی لە ماددە کیمیاییەکانی مێشکدا دەتوانێت کاریگەری هەبێت لەسەر گەشەی کەسایەتی.

کولتووری: هەندێک فاکتەری کولتووری دەتوانن کاریگەری لەسەر پەرەسەندنی نەخۆشی کەسایەتی.

نیشانەکانی نەخۆشی کەسایەتی دەگۆڕێن بەپێی جۆری نەخۆشیەکە، بەڵام هەندێک نیشانەی گشتی بریتین لە:

کێشە لە پەیوەندی دروستکردن و پاراستنی پەیوەندییەکان هەڵسوکەوتی نائاسایی یان توندوتیژ، هەستی بەردەوام بە نائارامی یان ترس، گۆشەگیری کۆمەڵایەتی، کێشە لە کۆنترۆڵکردنی هەست و سۆز، بیرکردنەوەی نالۆژیک یان شێواو.

چارەسەرییە زانستیەکان:

چارەسەری نەخۆشی کەسایەتی بەپێی جۆری نەخۆشیەکە و تووندی نیشانەکان دەگۆڕێت. هەندێک لە چارەسەرە باوەکان بریتین لە:

دەرمان: دەرمانەکان وەک دژە خەمۆکی و دژە دڵەڕاوکێ دەتوانن یارمەتیدەر بن بە کۆنترۆڵکردنی هەندێک نیشانە.

چارەسەری دەروونی: چارەسەری ڕەفتاری-مەعریفی (CBT) و چارەسەری دیالێکتیکی ڕەفتاری (DBT) لە کاریگەرترین شێوازەکانی چارەسەرن.

چارەسەری گرووپی (group counselling) : ئەم جۆرە چارەسەرییە یارمەتی نەخۆشەکان دەدات بە فێربوونی کارلێکی کۆمەڵایەتی باشتر.

ڕاهێنانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی: فێرکردنی کارامەییە کۆمەڵایەتییەکان دەتوانێت یارمەتی نەخۆشەکان بدات بە باشترکردنی پەیوەندییەکانیان.

چارەسەری خێزانی: بەشداریپێکردنی ئەندامانی خێزان لە پرۆسەی چارەسەردا دەتوانێت کاریگەر بێت.

-___________

سەرچاوەی بەکارهاتووی زانستی:

-١
https://psychiatryonline.org/doi/book/10.1176/appi.books.97808

90425596

٢-https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21195251/

٣-https://psycnet.apa.org/record/2018-00745-000

٤-https://psycnet.apa.org/record/2018-00745-023

٥-https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10786009/